

**A „génkezelt felelősség” – avagy egyes környezetjogi felelősségi
viszonyok a koegzisztencia kapcsán**

Jelige: génháború

TARTALOMJEGYZÉK

I. Előszó	3
II. Bevezetés	4
III. Génmódosított organizmusok	6
IV. Környezetjogi felelősség	7
IV.1. EU szabályozás: szennyező fizet és a felelősség elve.....	11
IV.2. Magyar szabályozás	12
IV.2.1. Környezetjogi felelősség	13
IV.2.2. Közigazgatási, szabálysértési felelősség.....	13
IV.2.3. Polgári jogi felelősség.....	13
IV.2.3.1. <i>Másnak vagy a Köznek?</i>	14
IV.2.3.2. Kár fogalma.....	15
IV.2.3.3. Okozati összefüggés.....	15
IV.2.4. Büntetőjogi felelősség.....	16
V. A GM felelősség szabályozási háttere	16
V.1. Szabályozás fontossága	16
V.2.1. Nemzetközi szabályozás.....	17
VI. Felelősség a koegzisztencia során	19
VI. 1. Szabályozás Európában	20
VI. 2. Szabályozás Magyarországon	24
VI. 2. 1. Az új alkotmány	25
VI. 2. 2.. Koegzisztencia feltételei hazánkban	26
VI. 2.3. Több irányú felelősség - Környezetjogi felelősség.....	29
VI. 2. 4. Polgári jogi felelősség.....	30
VII. Társadalmi felelősség	35
VIII. Felelősségbiztosítás, pénzügyi biztosíték	37
IX. Merre haladunk?	40
X. Zárszó	42
Bibliográfia	43

I. Előszó

Az vagy, amit megeszel. Ha mérget eszel, te magad is mérgezővé válsz! Ha uralod az élelmezési láncot, uralod a világ népességét.¹

Dolgozatomban a környezetjog egy speciális területével, a géntechnológiával kapcsolatos felelősség kérdésével foglalkozom, azon belül pedig a génmódosított vetőmagok együtt-termesztése során érvényesülő felelősségi szabályokkal. A környezetjog, mint a 20. század második felében kialakult jogág, a tudomány fejlődésével arányosan számos új területtel bővül, ilyennek tekinthető a rohamosan fejlődő génforradalom eredményeként megszülető géntechnológia is.

A témaválasztásomat egyrésztől nagymértékben befolyásolta a január óta hatályos Alaptörvény, amely deklarálja Magyarország genetikailag módosított élőlényektől mentes mezőgazdaságát, másrésztől pedig a tudományág napjainkban történő rohamos fejlődése, változása és az ezzel kapcsolatos tevékenységek, valamint azok hatásai, amelyek egyre jobban érintik Földünk népességét és a környezetet. Dolgozatomban próbáltam a felelősség kérdésre szorítkozni, – azon belül is a magyar törvényt tettem a vizsgálódásom tárgyává – de ahogy a környezetjogban is megtalálhatóak számos más jogterület sajátosságai – polgári jogi, büntetőjogi, közjogi elemek – ugyanúgy a genetikailag módosított organizmusokkal (GMO) kapcsolatos felelősség elemzésénél is ezt a szisztémát követtem. Az általános bevezető és a GMO kialakulásának rövid története után kitérek a környezetjogi felelősségi szabályok részletezésére, amelyeket fontosnak tartok ismertetni, mielőtt rátérnék a GM felelősségre, majd az egymás melletti termesztés során érvényesülő felelősségi szabályokra. Végezetül pedig próbáltam megoldási javaslatokat, fejlődési irányokat felvázolni a felvetett problémákra. Forrásként az Európai Unió (EU), majd a magyar jogalkotói munka eredményeit használtam, amelyek – akár csak maga a biotechnológia is – folyamatos változásban vannak.

¹Henry KISSINGER

II. Bevezetés

*A természet varázsát ontja bőven
A fűben, a virágban és a kőben.
Ó nincs a földön oly silány anyag,
Mely így vagy úgy ne szolgálná javad,
De nincs oly jó, melyben ne volna vész,
Ha balga módra véle visszaélsz!*²

1986-ban, hogy sovány húsertéseket tenyészthessenek, az emberi növekedési hormon génjét átvitték a sertésekbe. A végeredmény cirkuszi rémbemutató lett. *A sertések egyáltalán nem úgy néztek ki, mint ahogy azt a nagyapám farmján megszoktuk. Ezek drótszörű, széles pofacsontú állatok voltak* - írta a St Louis-i Dispatch magazin riportere. Az első alomból származó egyik állatnak nem volt végbélnyílása. Néhány állat annyira letargikus volt, hogy fel sem akart állni. Más állatok bélgyulladásból, vesebetegségtől vagy bőrbetegségtől szenvedtek, néhányak szívnagyobbodása lett - írta a Magazin.³

Amikor a francia Francis Watson és a brit James D. Crick a 20. század közepén felismerte a DNS szerkezetében a kettős spirál fontosságát és felfedezték a genetikai kódot, általános volt a bizakodás, hogy ezzel az emberiség – történelme során először – belepillantott a teremtés titkába és saját fejlődésének, evolúciójának legfontosabb meghatározójába.⁴ Ezek alapján elmondhatjuk, hogy az ipari és az információs forradalmat követően, a biotechnológiai forradalom határozhatja majd meg az emberiség történetét.

Mindenekelőtt fontos tisztázni az alapfogalmakat. Mit is jelent a géntechnológia? A géntechnológia fogalmi meghatározás szerint egy laboratóriumi eljárás, melynek során a szervezet DNS-szerkezetének egy részét a géntechnológia molekuláris módszereivel megváltoztatnak, úgy, ahogy az a természetben magától nem alakult volna ki.

A GMO-k pedig a géntechnológia eredményei, – amelyeknek meghatározását a hatályos uniós szabályozásban is megtaláljuk⁵ – azok az élő szervezetek, az ember kivételével, amelyekben a genetikai örökítő anyagot (DNS) úgy változtatták meg, ahogy az a

²W. Shakespeare: Rómeó és Júlia

³PUSZTAI Árpád- BARDÓCZ Zsuzsa: A genetikailag módosított élelmiszerek biztonsága, Váratlan következmények, Kölcsey füzetek VII, 2004

⁴Lásd: l.j.3.

⁵2001/18/EK irányelv 2. c.

természetben magától nem fordulna elő. Joggal merül fel ilyenkor a kérdés, hogy vajon nem Istennel játszik-e az ember, mikor a természet rendjébe ilyen szinten beleszól.

A géntechnológiában bekövetkezett, tudományos léptékkal mérve is gyors fejlődés következtében nem volt elegendő idő a potenciális veszélyek és a hosszú távú hatások kivizsgálására. Egyelőre kevésbé ismerjük a GMO környezeti, ökológiai, egészségügyi, társadalmi és egyéb kockázatait. Az egyes országoknak azonban nincs elegendő kapacitása, anyagi forrása arra, hogy maga vizsgálja meg a GMO-k emberi egészségre vagy környezetre gyakorolt hatásait. Ezen vizsgálatok döntő többségét maguk a géntechnológiai óriáscégek végzik, vagy finanszírozzák, azok, akik abból élnek és azért léteznek, hogy GM termékeket állítsanak elő, és forgalmazzanak.⁶ De a kérdés nem azért súlyos, mert nincsen egy egységes álláspont sem a világon – az USA szabályozása arra épül, hogy a GMO-k nem igényelnek különleges megközelítést, sem új szabályozó intézményrendszert, sem pedig eltérést a megszokott élelmiszerbiztonsági ellenőrzésektől, mert a biotechnológiai termékek lényegileg megegyeznek más új növényekkel és élelmiszerekkel – sem az EU tagországai között, sem a tudományos életben. Hanem leginkább azért, mert egy olyan dologhoz nyúlt ezzel az ember, ami visszafordíthatatlan következményekhez vezethet.

Tehát Európa még úgy gondolja, hogy kiemelt szerepet kell betöltenie a génmódosítással kapcsolatos tevékenységek szabályozásának, hiszen akár van törvényünk, akár nincsen, a GM szervezetek kijutnak a környezetbe, azokat nem tudjuk visszavonni onnan, ha van szabályozás, akkor legalább megkísérli az ember a kezében tartani az amúgy is egyre jobban szakadozó, elszökő szálakat. Olyan jogszabály-együttest kell kidolgozni mind uniós, mind hazai szinten, amely megfelelő védelmet biztosít, reálisan veszi figyelembe a géntechnológiában rejlő kockázatokat, és felméri az ezzel járó előnyöket és hátrányokat egyaránt.⁷

⁶DUDITS-HESZKY: Növényi biotechnológia és géntechnológia, Agroinform, 2003

⁷KOMÁRI Ágnes: Gondolatok a géntechnológia magyarországi szabályozásáról, különös tekintettel a kárfelelősség kérdésére, Glossa Iuridica-I.évf.1. sz.

III. Génmódosított organizmusok

„A természetben nincsenek sem jutalmak sem büntetések: következmények vannak.”⁸

Az első génmódosított növényt az 1980-as évek elején állították elő kísérleti célból, a köztermesztés pedig 10 évvel később indult meg. Ez tudományos léptékkal mérve nagyon rövid időszak. Ma mintegy 150 millió⁹ hektáron termesztnek GMO-t világszerte.¹⁰ 12 millió gazda vetett 23 országban GM növényeket, a 2007-ben végzett vizsgálat alapján. Európában a GM kukorica vetésterülete meghaladta a 110 ezer hektárt, ami 77%-os növekedést jelentett akkor 2006-hoz képest. A legnagyobb felületen termelt GM kultúra a szója, majd a kukorica a gyapot és végül a repce. A világon termelt szójának 64%-a, a kukoricának 24%-a, a gyapotnak 43%-a, míg a repcének 20%-a volt GM technológiával elvetve.¹¹ A legnagyobb termelők az USA, Brazília, Argentína, India és Kanada, de természetesen nem feledkezhetünk el Kínáról vagy Dél-Afrikáról sem. Habár összesen 25 országban termelnek GMO-t, az említett öt állam a világ GMO-termesztésének több mint 90 %-át adja. Néhány év alatt (2007-hez képest)¹² a GMO-t termelő területek több mint 30%-al nőttek, összességét tekintve a kifejezetten mezőgazdasági termelés alatt álló szárazföldi területeknek (az általános számítások szerint mintegy 1,5 milliárd hektárnak)¹³ körülbelül 10%-át teszik ki. Európában mindenekelőtt Spanyolország, Svédország, Lengyelország, Románia, Csehország és Szlovákia érintett – Franciaországban és Németországban viszont visszaszorulóban van a GMO-termelés.¹⁴

Hatalmas előrelépést jelentett és számos nemzetközi kutatásnak és genomprojektnek¹⁵ adott löketet, amikor Crick és Watson Cambridge-ben összeállították a DNS kettős spirál végső modelljét. Idővel arra is fény derült, hogy az információt hordozó DNS molekuláris módosítása is lehetséges. Ennek gyakorlati megvalósításához Hamilton O. Smith és Daniel Nathans kutatók 1970-71-ben tett felfedezései járultak hozzá, melyek segítségével a DNS-eket *szabni-vágni* lehet. A kezdetek óta sok minden változott, aminek következtében ma már elmondható, hogy a génmódosítás egyfajta rutin eljárás a biológiai, az agrár- és az orvosi

⁸Robert GREEN INGERSOLL

⁹http://www.greenflow.hu/wp-content/uploads/2012/03/FVM_GREEN_GMO1.pdf (2012.7.16)

¹⁰<http://www.fao.org/docrep/015/i2490e/i2490e00.htm>(2012.4.1)

¹¹Lásd: l.j.8.

¹²2007-ben 114 millió hektáron termeltek GMO-t világszerte.

¹³Lásd: l.j.11.

¹⁴Lásd: l.j.11.

¹⁵ A gén egy tulajdonság kialakulásáért felelős DNS-szakasz. A genom pedig egy szervezet örökítő-információinak, a géneknek az összessége.

kutatások során, és számtalan gyakorlati alkalmazása közül csak egy a GM növények és élelmiszerek előállítása.¹⁶ A biotechnológusok legfontosabb érve szerint a fejlődéstől marad le, aki időben nem csatlakozik a biotechnológia nemzetközi trendjéhez, de a környezetvédelem oldalán továbbra is gyanakvás tapasztalható. A szabályozás sürgősségében viszont egyetértés van, habár felmerül a kérdés, hogyan lehetne szabályozni egy ismeretlen területet, folyamatot, egy olyan jelenséget, aminek a következményeit még csak találgatjuk? Mielőtt belekezdenék dolgozatom szűkebb témájába, a felelősség kérdésén belül először fontosnak tartom tisztázni a környezetjogi felelősség szabályait.

IV. Környezetjogi felelősség

*„...a környezet védelmének igénye fel sem merült volna,
ha a ránk bízott világot, annak javait mértéktelenen,
okosan, felelősséggel, és etikusan használjuk”¹⁷*

A felelősségi szabályok rendszere szerves részét képezi tulajdonképpen minden jogi szabályozásnak. Bármely előírás végrehajtása, kikényszerítése akkor hatékony ugyanis, ha elmaradása esetére szankcióval fenyegeti a kötelezetett.¹⁸

A társadalmi felelősségen belül megkülönböztethetünk erkölcsi és jogi felelősséget. Tehát a felelősség szót értelmezhetjük kiterjesztett értelemben, mint általános társadalmi kategória, mindenkit, a társadalmi normák megsértőit érő negatív értékítélet, tehát erkölcsi felelősség, ami megelőzi a jogi felelősséget, aminek egyik alapjellemezője a jogi kényszer hiánya. Az erkölcsi szabály többször egybeesik a jogi szabállyal, máskor megalapozza azt, de általában egy magasabb szinten lévő magatartást kíván meg, tehát mondhatjuk,¹⁹ hogy a jog az erkölcs minimuma.²⁰ A jogi felelősség tehát egy szűkebb kategória, ahol a jog által megfogalmazott következmények érvényesülését jogi eszközök biztosítják.²¹

¹⁶TORONYI Anikó: Genetikailag módosított szervezetek az EU piacán, Budapest, 2010. 10. o.

¹⁷GAIZLER Gyula

¹⁸BÁNDI Gyula- CSAPÓ Orsolya- KOCSÁCS-VÉGH Luca- STÁGEL Bence- SZILÁGYI Szilvia: Az Európai Bíróság környezetjogi ítélkezési gyakorlata: A másodlagos jog intézményeinek fejlődése és az esetjog, Budapest, 2008, 241.o.

¹⁹JOBÁGYI Gábor- FAZEKAS Judit: Kötelmi jog, Szerződések joga - Általános rész, Felelősségtan, Szent István Társulat, Budapest, 2008, 144.o.

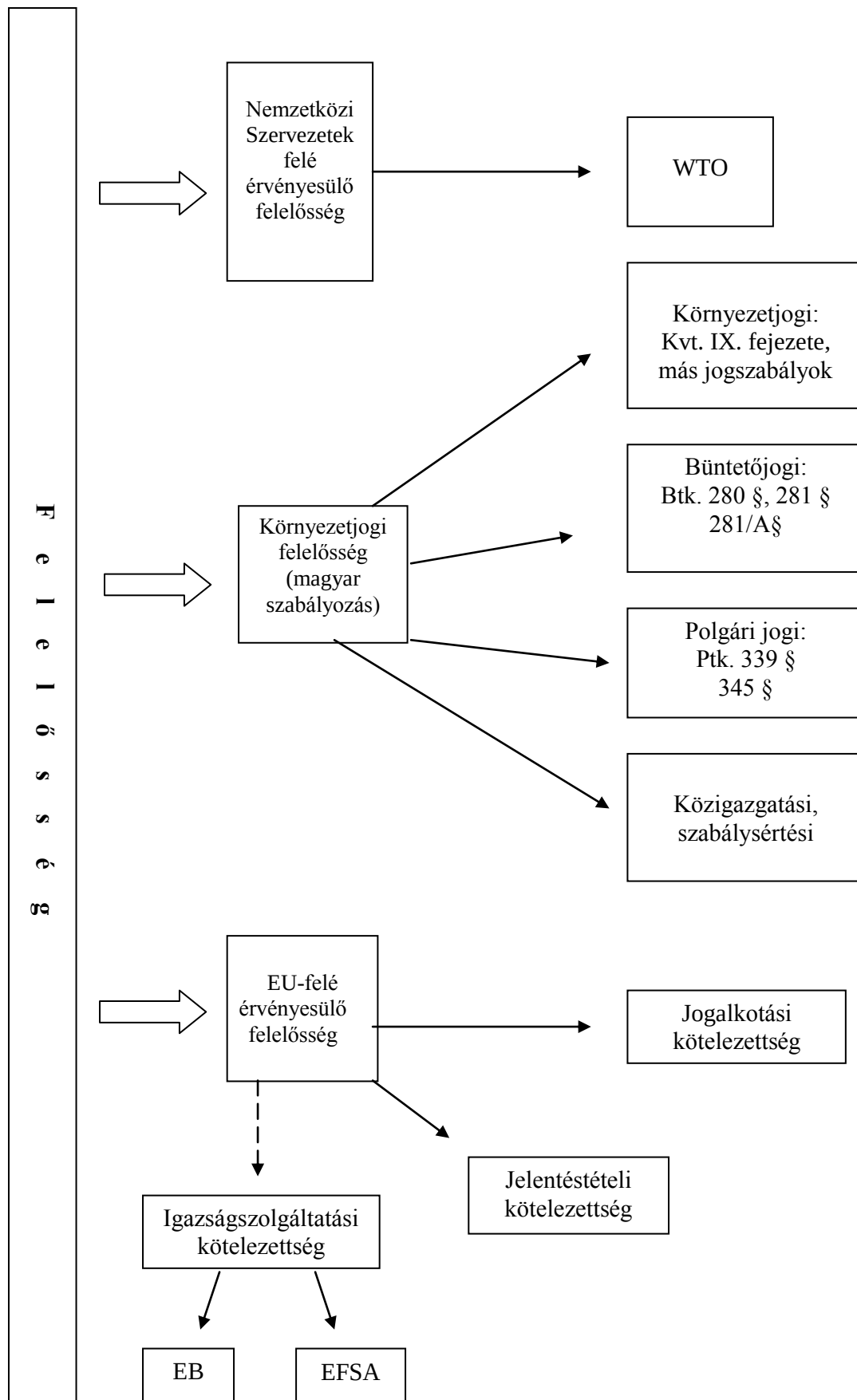
²⁰NIZSALOVSZKY Endre

²¹CSAPÓ Orsolya: A környezeti károkért való felelősség kérdése az Európai Unióban, Iustum Aequum Salutare, III. 2007/3. 145. o.

Ezen túl a környezeti károkért való jogi felelősség vizsgálata során megállapíthatjuk, hogy a környezeti felelősség szintén értelmezhető szűkebben, értve alatta a környezetre gyakorolt negatív hatásokért való helytállást, illetve tágabban is, beleértve minden, a környezethasználatáért – legalábbis elvben vagy csak jelképesen – fizetendő költség viselését. Ezt tovább bontogatva különbséget lehet tenni egyes országok és azok kormányainak erkölcsi és politikai felelőssége között, és ugyanígy beszélhetünk a gazdaság egyes szereplőinek, illetve egyes jogalanyoknak erkölcsi felelősségéről is,²² de ezeket dolgozatomban nem részletezem.

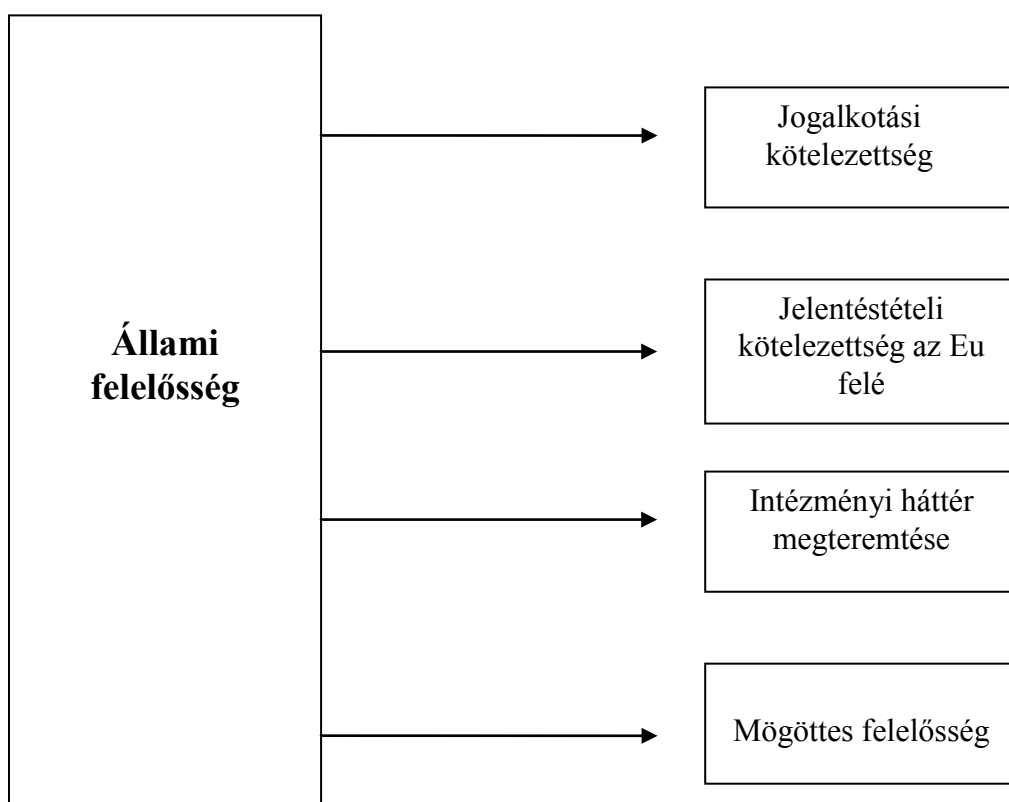
A környezetjog specialitását – miszerint több jogág keveredik egymással – a felelősség vizsgálata során is figyelembe kell venni, tehát homogén szabályozásról nem beszélhetünk. Kiindulópontként a mellékelt ábrákkal szeretném bemutatni a felelősség különböző megjelenéseit, amelyeket kutatásom témájának szempontjából lényegesnek tartok. Alapvetően a felelősség három irányát különböztethetjük meg, a környezetjogi felelősségen belül pedig további négy irányt. Dolgozatomban a környezetjogi felelősségre és azon belül a polgári jogi irányra koncentrálok, nem térek ki a nemzetközi szervek felé, illetve az EU felé irányuló felelősségre.

²²Lásd: l.j.22.



1.ábra

Felelősséget vizsgálva az állam is sorra kerül, ezért említésképpen ezzel a kérdéssel is foglalkozom, amely értelmezéséhez készítettem el a 2. sz. ábrát. Ahogy minden jogszabály, rendszer – a koegzisztencia szabályozás kialakítása is – az állam feladata, a jogalkotási kötelezettségén belül, annak megvalósítása az állam felelőssége. Az Unió aránylag nagyobb mértékben alkotási lehetőséget biztosít tagállamainak, emiatt nincsenek egységes rendelkezések, az hogy ennek milyen hatása van az gazdaságra, a kereskedelemre, a tagországok közötti kapcsolatokra, arra most nem kívánok kitérni. Az állami felelősség nem merül ki a társadalommal szembeni felelősségben, jelentéstételi kötelezettség mellett a jogharmonizáció követelményének is teljesülnie kell. Továbbá az intézményi háttér megteremtése is az állam feladata. Ezen túl beszélhetünk még az állam mögöttes felelősségéről is. Ezen a felsoroláson kívül, állam felelősségéről bővebben ebben a dolgozatban nem kívánok szólni, csupán a téma könnyebb átláthatósága érdekében tartottam említésre méltónak.



2. ábra

IV. 1. EU-s szabályozás: szennyező fizet és a felelősség elve

Környezetjogban a környezetet ért károk esetén, a szennyező fizet elve érvényesül, ami a kezdet kezdetétől alapvető elve már a közösségi környezetpolitikának, majd a környezetjognak. Az EGK először 1975-ben határozta meg ajánlásában, amelyben az elv alap gondolata egyértelműen megjelenik, a szennyezés elleni fellépés költségeinek a szennyezőkre hárítása ösztönzőként hat a szennyezés csökkentése irányában, illetve abban, hogy kevésbé szennyező termékeket és technológiákat alkalmazzanak, ami lehetővé teszi a környezeti erőforrások ésszerűbb hasznosítását.²³ Az ajánlásban szereplő definíció szerint, a szennyező az, aki közvetve vagy közvetlenül károsítja a környezetet, vagy aki olyan körülményeket hoz létre, melyek ilyen károkhoz vezethetnek.²⁴ Az elv a szennyezés fogalmát pedig a környezethasználattal azonosítja, ahogy a szennyezőt a környezethasználóval. Tehát itt a lényeg nem a jogellenes magatartáson van, hanem, hogy a környezet igénybevétele, erőforrásainak használata, a szennyezőanyagok bebocsátása a környezetbe, mind az elv hatókörébe tartozzon. Az elv célja tehát, hogy a szennyező által előidézett költségek fedezésére a megállapított kártérítés és a szennyezésre kivetett díj elegendő legyen arra, hogy ösztönözze a szennyezőt, hogy tegye meg a megfelelő intézkedéseket a szennyezés csökkenése vagy kevésbé szennyező technológiák alkalmazása érdekében.

Az elv alapján a lehetséges jogi következményeket, jogintézményeket minél összetettebb módon kell alkalmazni annak érdekében, hogy a környezet terhelőjének, szennyezőnek legteljesebb mértékű helytállása megvalósuljon. A helytállás nem csak a fizetés szó szerinti – ami arra is utal, hogy minden követelménynek lehetséges anyagi vonzata is van - anyagi értelmezésében jelenik meg, hanem tevékenységekben vagy akár személyes felelősségben is. A szennyező fizet elve tehát a felelősség elvének szinonimájaként értelmezzük, mert mindkettő azonos célt szolgál.²⁵ A tagállammal szembeni hatékony jogalkalmazásra vonatkozó elvárás mellett a közösségi felelősségi szabályok önálló megjelenése az utóbbi évtized terméke, de nem elegendő jogszabályokat alkotni, azokat alkalmazni is kell, és ennek egyik alapvető területe lehet, az együttműködés, önszabályozás, ösztönzés mellett, éppen a felelősség kiterjedtebb és erőteljesebb alkalmazása. Ugyanakkor továbbra is ellenmondásos

²³ [http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975H0436:EN:HTML\(2012.8.20\)](http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31975H0436:EN:HTML(2012.8.20))

²⁴ Lásd: l.j.24.

²⁵ BÁNDI Gyula: Környezetjog, Szent István Társulat, 2011. 87.o.

az, hogy mennyire lehetséges a felelősség közösségi szintű rendezése, tekintve az egyes tagországok egymástól igencsak különböző szabályozásait.²⁶

A környezetjogban a közigazgatási felelősségre vonatkozó, leginkább az utóbbi évtizedben, közösségi szinten önállóan megjelenő szabályok mellett, a tagállamokkal szembeni hatékony jogalkalmazásra vonatkozó elvárás is érvényesül. 2004 tavaszán született meg a felelősségi irányelv,²⁷ mely alapvetően közigazgatási típusú felelősségnek mondható irányelv, ami a preambulumából²⁸ is kitűnik, annak ellenére, hogy számos olyan elemet is tartalmaz, ami más felelősségi területeken is hasznosítható.²⁹

A felelősségi rendszernek nem elhanyagolható része, – ahogy azt már korábban említettem, és az 1. sz. ábrán is látszik – a tagállamoknak az Unió felé érvényesülő felelőssége.³⁰ Az Unió az Európai Bírósághoz (EB) fordulhat abban az esetben, ha valamely tagállam, akár aktív, akár passzív magatartásával a Szerződésbe foglaltakat megsérti.

A felelősségre vonás következményei lehetnek a bírság és az ideiglenes intézkedések, amelyek részletezésére most nem térek ki. Fontos megjegyezni, hogy a közigazgatási jogi felelősség megállapításakor az esetek legtöbbszörében nem igénylik a felróhatóság, tehát az elkövető valamilyen negatív tudattartamának vizsgálatát, tehát objektív felelősségről beszélhetünk. Ez alól kivételt a szabálysértések jelentenek, ahol a szándékosság vagy a gondatlanság vizsgálat tárgyát képezi.

IV. 2. Magyar szabályozás

Mivel hazánk EU-s tagállam a jogharmonizáció követelményének eleget téve kell a hazai szabályokat kialakítani. Emiatt is fontosnak tartottam előrevenni az EU-s szabályozás alapköveit. Viszont ebben a fejezetben már a magyar szabályokra térek rá.

²⁶Lásd: Ij.19. 242.o.

²⁷A Tanács és a Parlament 2004/35.sz. irányelve a környezeti károk megelőzése és helyreállítása tekintetében a környezeti felelősségről.

²⁸„Ez az irányelv nem alkalmazandó személyi sérülés, magántulajdonban keletkezett kár vagy gazdasági veszteség esetén, és nem érinti az ilyen típusú károkra vonatkozó jogokat” (14.pont) BÁNDI Gyula, Környezetjog, Szent István Társulat, 2011. 318.o.

²⁹Lásd: Ij.26. 318.o.

³⁰EUMSZ 258. cikk

IV. 2.1. Környezetjogi felelősség

A környezetjogi felelősség jogszabályi háttérét a Környezet védelmének általános szabályairól szóló tv.³¹ IX. fejezete adja, ami az Unió követelményeinek megfelelően szabályoz. Tisztázza a jogi felelősség általános alapjait, utalva a törvény heterogén jellegére, majd kitér a közigazgatási felelősségre és a kártérítési felelősségre, amely során a Ptk. 345-346 §-ra utal. A Kvt. a környezetet veszélyeztető tevékenység fogalmát tisztázza, amikor kimondja, hogy a környezet igénybevételével, illetőleg terhelésével járó tevékenységgel vagy mulasztással másnak okozott kár környezetet veszélyeztető tevékenységgel okozott kárnak minősül.³² Ezzel a törvény a környezeti elemek mindegyikének terhelésével, illetve igénybevételével kapcsolatos károkat a Ptk. hatálya alá vonta, és azt is egyértelművé tette, hogy a tevékenységet megvalósító magatartások egyaránt lehetnek tevőlegesek, illetve megnyilvánulhatnak mulasztásban is.³³

IV. 2.2. Közigazgatási, szabálysértési felelősség

A közigazgatási felelősség mellett, ami elsődlegesen a gazdálkodással összefüggő tevékenységekkel kapcsolatban felmerült felelősséget szabályozza, a szabálysértési felelősség a magánszemélyek, mint egyének környezetkárosító magatartásának megítélésével foglalkozik, erre akkor kerül sor, ha az elkövetett magatartások kisebb jelentőségűek és nem indokolják büntetőjogi szankciók alkalmazását.

IV. 2.3. Polgári jogi felelősség

A környezetvédelemben, igaz nagy hangsúlyt kell fektetnünk az állami szerepvállalásra a felelősség területén, de nem csak állami szabályozás, közigazgatás-ügyfél kapcsolatok jelennek meg, hanem a környezet szennyezettségéből eredő veszélyhelyzetek, károsodások, jog- vagy érdeksérelmek miatt mellérendeltségi kapcsolatok is kialakulnak. Ezek száma, aránya legalább olyan mértékű, mint a közigazgatás-ügyfél jogviszonyok száma, a különbség

³¹ 1995. évi LIII. tv. (Kvt.)

³² Kvt. 103. § (1)

³³ BÁNDI Gyula: Környezetvédelmi jogesetek és szakértői tevékenység, környezetvédelmi kiskönyvtár 10. kötete, 2001, 189. o.

közöttük az, hogy a mellérendeltségi jogviszonyok látens módon vannak jelen, nem érzékelhetők mindaddig, amíg a jogsértő helyzet ki nem alakul.³⁴

A polgári jogi felelősség olyan jogi és pénzügyi eszköz, melynek révén a keletkezett károk által okozott költségek megtérítésére lehet kötelezni, azokat, akik a kár bekövetkezéséért felelősek, van azonban a polgári jognak egy olyan másodlagos funkciója is, mely a magatartási szabályok érvényesítésére és a jövőbeli károkozás megelőzésére irányul.³⁵

A polgári jog szabályai közül, kár okozása esetén a szerződésen kívül okozott károkért való felelősség szabályait kell figyelembe venni. A polgári jogi felelősség fejlődése során elsőként a Ptk. 339. § (1)-e³⁶ szerinti, általános felróhatóságon alapuló felelősség alkalmazása volt elfogadott. A fejlődés következő lépcsője az objektív felelősség felé vitt, amely a kimentési lehetőséget egyre jobban megszigorította. Elsőként a magyar jogban az emberi környezetvédelemről szóló 1976. évi II. tv. 46. §-a ismerte el az objektív felelősséget.

Majd később a Ptk. 1977-es módosítása következtében kiegészült a szabályozás a felelősség alóli mentesülés lehetőségével.³⁷

IV. 2. 3. 1. Másnak vagy a Köznek?

A kárfelelősségre vonatkozó szabályok értelmezése során, a kártérítési ügyek kapcsán látszik, hogy környezetvédelemben tisztázatlan a kártérítés egyik eleme, a *másnak*, mint alanyi körnek a fogalma. A polgári jogi esetekben természetesen mindig megtalálható a károsult személye, hiszen a károsult az, aki a kártérítési igényt érvényesíteni kívánja. A környezetet ért kár esetében azonban nem mindig meghatározó a károsultak személyének köre, sőt, a környezetjog célja, hogy a szennyező fizet elve alapján a környezethasználó akkor is fizessen a környezeti elemekben bekövetkezett kárért, ha az magánszemély vagyonában vagy egészségében az nem okozott kárt. A környezetben okozott károkozás nem attól függ, hogy az *másnak* kárt okoz vagy sem, hanem attól, hogy a környezetjog által védett tárgyakban bekövetkezik-e a kár vagy sem. Tehát fontos különbséggént elmondható a polgári jog és a környezetjog esetén, hogy míg a polgári jog szerint a saját kárát mindenki maga viseli, s csak a másnak okozott kár megtérítését lehet követelni, addig a környezetvédelem azt kívánja meg, hogy a környezethasználó a saját tulajdonában lévő környezeti elemeket se károsíthassa. Azaz a környezeti elemek abszolút védelmet élvezhessenek. Tehát a *más* fogalmán továbbra sem

³⁴Lásd: lj.26. 358. o.

³⁵Lásd: lj.26. 375.o.

³⁶1959. évi. IV. tv a Polgári Törvénykönyvről (Ptk)

³⁷Lásd: lj.26. 366. o.

személyeket kell érteni, hanem a *köz* fogalmát. A környezetvédelem nem csak magánérdek, hanem az emberiséget érintő globális probléma, így ez a jogintézmény biztosíthatja azt, hogy a környezetvédelem ne csak egyes személyek magánérdekében valósuljon meg, hanem az ember életfeltételének védelmeként, s önmagáért való védelmeként is megjelenjen.³⁸

IV. 2. 3. 2. Kár fogalma

Mit jelent környezetjogban a kár fogalma? A kár fogalmát a Ptk. 355. § (4)-ből meghatározhatjuk, tehát kár a károsult vagyonában beállott értékcsökkenés, elmaradt vagyoni előny, a károsultat ért vagyoni és nem vagyoni kárának csökkentéséhez vagy kiküszöböléséhez szükséges kárpótlás, ezekkel kapcsolatban felmerülő költségek. A környezetjogban a kárfogalmat úgy lehet meghatározni, hogy mindaz a költség, ami az eredeti környezeti állapot helyreállításához szükséges.

A természet, táj, tiszta levegő, talaj, nem szennyezett víz értékét vagyoni mércével nem lehet mérni, vagy legalábbis nagyon leszűkített értelmezésben. A Ptk. 355. §-a külön kezelt nem vagyoni kár fogalma megteremtheti a környezeti és természeti értékek nem vagyoni kárként történő értelmezésének jogi alapját.³⁹

IV. 2. 3. 3. Okozati összefüggés

Folytatva a gondolatmenetet, kárfelelősség megállapításának alapja, hogy a károkozó magatartása és a bekövetkezett eredmény, mint kár között okozati összefüggés legyen. Ennek bizonyítása a környezetjogban többször rendkívüli nehézségeket okoz, hiszen szinte elengedhetlenné teszi a szakértők igénybevételét. A környezeti károk jellemzői, hogy időben és térben egyaránt elhúzódnak, számos áttételen keresztül, számos károkozót és sokszor meghatározhatatlan körű károsultat érintenek. Nem egy esetben, éppen az okozati összefüggés nehézségei miatt nem kerül sor az igényérvényesítésre. A károsult helyzetét tehát könnyíteni kell, akár az okozatosságot feltételező vélelmek bevezetésével is, de ez eddig a magyar jogalkotásban nem történt meg.

³⁸Lásd: lj.34. 190. o.

³⁹Lásd: lj.34. 191.o.

IV. 2. 4. Büntetőjogi felelősség

A büntetőjog eszközei főképpen negatív értékítéletet közvetítenek az elkövető felé, egyértelműen a jogsértő magatartás megtorlási oldalát emeli ki, amely mellett azért a korrekció és generális preventív célok is megjelennek. A környezeti érdekek sérelme esetében a büntetőjog célja leginkább az elrettentés, tehát a büntetéssel fenyegetettség révén a megelőzés szolgálata. A hazai jogban a környezeti érdeket sértő bűncselekményekkel kapcsolatban három tényállást különböztethetünk meg egymástól, a környezetkárosítást, a természetkárosítást és a hulladékgazdálkodás rendjének megsértését.⁴⁰

V. A GM felelősség szabályozási háttere

*„Nem csak valami ellen kell harcolnunk
hanem mindenekelőtt valamiért.”⁴¹*

Ebben a fejezetben a GMO-ra vonatkozó felelősségi szabályok szükségességét vetem fel, az eddig kialakult jogalkotás tükrében.

V. 1. Szabályozás fontossága

Napjainkban a már korábban említett kukorica, szója, repce és gyapot képviselik a világon termesztett GM-növényeket.⁴²

A növények két új tulajdonsággal rendelkeznek, melyek a gyomirtó szerekkel szembeni ellenállóság és a rovarokkal szembeni rezisztencia. Ez nem csak környezetvédelmi szempontból aggályos, hanem élelmiszerbiztonsági szempontból is, továbbá nem elhanyagolhatóak a további ismeretlen következmények sem, köztük a kártevő rovarok alkalmazkodó képessége, antibiotikum rezisztens gének elterjedése.⁴³

Ezek után számos kérdés merülhet fel, mi van akkor, ha hosszú távú következmények között tapasztaljuk majd, hogy a kártevők károsítására kifejlesztett GM növény a fogyasztó tápcsatornájában is tovább munkálkodik? Milyen hatással lehetnek ezek a hagyományos

⁴⁰Lásd: Ij. 26. 376.o.

⁴¹Jevgenyij I. MARCINOVSKIJ: Voroncov

⁴²www.mtvsh.hu (2012.9.9)

⁴³ Lásd: Ij.43.

termesztésre, a kártevő fajokra? Válaszokat aligha találhatunk jelenleg ezekre a kérdésekre, továbbá szomorítja a helyzetet, hogy sok fejlődő országban semmiféle jogi szabályozás nem létezik a GM szervezetekkel kapcsolatban, sem pedig megbízható ellenőrzési rendszer, vagy a GMO-k kimutatására alkalmas laboratórium. Így egyes GMO-t előállító cégek olyan kísérleteket is elvégezhetnek ezekben az országokban, melyeket a fejlett ipari országok törvényei nem tennének lehetővé.

Napjainkban talán javít a helyzetükön az, hogy sokan közülük csatlakoztak a GMO-ra vonatkozó egyik legfontosabb nemzetközi dokumentum, a Rio de Janeiro-ban kötött, biológiai sokféleségről szóló egyezményhez csatolt ún. cartagenai jegyzőkönyvhöz, amely a biológiai biztonságról szól. A 2000-ben aláírásra megnyitott dokumentumhoz – amely 2003-ban tudott hatályba lépni, elérve a megkövetelt félszáz ratifikációt – hazánk is csatlakozott. Ezen túl még mindig rengeteg anyagi és emberi erőforrásra lenne szükségük ahhoz, hogy a vázolt problémákat kiküszöbölhessék.

V. 2. Nemzetközi szabályozás

A statisztikai adatok azt mutatják, hogy ma már több mint százmillió hektáron termesztnek GM növényeket,⁴⁴ arról nem esik szó, hogy ez a világ mezőgazdasági területeinek csupán 1,5-2 %-át teszi ki.⁴⁵

A fent említett GMO-nagyhatalmak közül az USA, Kanada és Argentína nem részese a Cartagena Jegyzőkönyvnek, amely – az elővigyázatosság elvének megfelelően – különösen az élő módosított szervezetek szállítása, kezelése és használata kapcsán állapít meg szabályokat, mindenekelőtt a biológiai sokféleség és az emberi egészség megőrzése érdekében.⁴⁶

A Jegyzőkönyv a felelősség vonatkozásában a GM szervezetek határokon átnyúló mozgásából eredő károkkal kapcsolatban csupán megemlíti, hogy figyelembe veszi a már érvényben lévő nemzetközi szabályokat és törekszik a szabályok megfelelő bővítésre, amiket a Jegyzőkönyv hatályba lépését követően a részes felek találkozóin dolgoznak ki az egyes témakörökben (pl. esetleges károk utáni felelősség, kockázatkezelés). Azóta született meg a felelősségről és kártalanításról szóló Nagoja- Kuala Lumpur Kiegészítő Jegyzőkönyv, amit a nagojai utolsó tárgyalási kör eredményeként 2010. október 15-én a részes felek ötödik

⁴⁴<http://www.monsanto.hu/?Balmenu=biotechnologia&> (2012.8.16)

⁴⁵ http://www.mtvsh.hu/uj_fold_baratai_tanulmany_a_genmodositott_novenyekrol (2012.8.16)

⁴⁶Dr. RAISZ Anikó: GMO támadás, mint az agresszió újabb formája?, 2012. 6. 8. évf., 1-2. szám

konferenciájának utolsó plenáris ülésén sikeresen elfogadtak.⁴⁷ A Cartagena Jegyzőkönyv rendelkezései szerint a nagojai Jegyzőkönyvnek a felelősségre vonatkozó rendelkezéseit a környezeti károk megelőzése és felszámolása tekintetében a környezeti felelősségről szóló, 2004. április 21-i 2004/35/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv foglalja magában, mely a *szennyező fizet* elvén alapuló jogi keretet hoz létre, amelynek értelmében környezeti károk bekövetkezésekor a költségeket az viseli, aki e károkat okozta.⁴⁸ Az irányelv rendelkezéseinek a hazai jogba való átültetését 2010 júliusára az utolsó tagállam is befejezte.

Említésre méltó még a Luganói Egyezmény, ami a környezetre veszélyes tevékenységekből eredő károk megtérítésére vonatkozó polgári jogi felelősségről szól, amit 1993-ban az Európai Tanács keretében hosszas tagállami szakértői előkészítést követően fogadtak el, de a kellő számú ratifikáció hiányában a ratifikálásra nem került sor.⁴⁹ Ennek ellenére az egyezmény alkalmas arra, hogy más egyezményeket, illetve a nemzeti jogfejlődést befolyásolja.⁵⁰

A joganyag két fő motívuma a szennyező fizet elvének alkalmazása és azonos alkalmazási feltételek megteremtése, valamint a felelősség és kártérítés tekintetében az együttműködés megerősítése. A tárgyi hatály szempontjából alapvetőnek számító veszélyes tevékenység fogalma kiterjed a veszélyesnek minősülő anyagok és a hulladékkal kapcsolatos tevékenységek mellett a GMO-ra is. Az egyezmény meghatározza a személyi hatály, a kár, a káresemény fogalma, a kimentési okok mellett a felelősség alóli részbeni mentesülést. Illetve szól a károkozási folyamat, sorozat esetében az egyetemleges felelősségről és a kötelező anyagi biztosíték kérdéséről, nem nevezve meg ennek módját, de utal a konvenció a legismertebb biztosítékokra; önkéntes pénzügyi biztosítéki rendszerre, meghatározott pénzügyi garancia készen tartására.

A Luganói Egyezmény harmadik fejezetének témája pedig az információhoz jutás joga, amit kiemelten kezel, hiszen a károsultak jogait, polgári jogi igényüket nem képesek érvényesíteni akkor, ha a kárigénnyel összefüggő tényeket nem képesek bizonyítani. A tények hozzáférhetősége így közvetlen feltételévé válik a kártérítési felelősség alkalmazásának.⁵¹

Tehát, ahogy azt már korábban említettem, nem ratifikálták az egyezményt, de számos olyan kérdést vet fel, ami segítséget nyújthat a GMO-kal kapcsolatos felelősség szabályozásához is.

⁴⁷2004/35/EK

⁴⁸2004/35/EK

⁴⁹Lásd: lj.22. 150. o.

⁵⁰Lásd: lj.26. 375.o.

⁵¹Lásd: lj.26. 373.o.

VI. Felelősség a koegzisztencia során

„A természetben minden megtörténik, ami megtörténhet.”⁵²

Néhány évvel ezelőtti hír, hogy egy vetésterületen 47 Amadea⁵³ burgonya növényt találtak 680 ezer Amflora⁵⁴ növény között. Az előzetes vizsgálatok szerint vetőmag keveredés okozhatta a hibát. Ugyan az Amflora burgonya elméletileg ehető, de magas keményítő tartalma miatt lisztesen fő, ezért emberi fogyasztásra gyakorlatilag alkalmatlan.⁵⁵ Nehéz arra a kérdésre válaszolni, hogy akkor ebben az esetben ki vonható felelősségre és pontosan miért. Nemcsak az okoz nehézséget, hogy maga a génmódosítás összetett feladat, többben, több lépcsőben végzik, hanem, hogy útjára engedik az így létrejött új vagy módosított organizmusokat, amik szinte innentől kezdve szabadon garázdálkodhatnak a nagy szabadságukban. Nagy nehézségek közepette azt viszont ki lehet kötni, hogy a különböző módosított szervezeteket a különböző életciklusaikban kell vizsgálni, hiszen az egész folyamatnak csak az első mozzanata az, hogy valaki azt létrehozta, utána ez használatban kerül, onnantól kezdve önálló lesz, akár előre látható, akár kiszámíthatatlan következményekkel. Törekedni kell arra, hogy a felelősségi szabályokat is minél speciálisabban a különböző lehetséges helyzetekre igazítva kell vizsgálni, kialakítani. Ez talán valamiféle iránymutatást adhat a jogalkotóknak a sötétben tapogatózáshoz.

A koegzisztencia röviden és egyszerűen megfogalmazva a GM-fajták és a hagyományos fajták egyidejű nemesítését, vetőmagtermesztését és árutermesztését jelenti (egy országban, egy régióban, egy falu határában vagy egy gazdaságban) úgy, hogy a megtermelt termék eredeti tulajdonságait megőrizze, és megfeleljen az EU-követelményeknek.⁵⁶ Ez egy termelés-szervezési kérdés, úgy, hogy a különböző kultúrák sajátosságait az egymás mellett termesztés során megőrizték.⁵⁷ A fent említett vetőmag keveredés valószínűleg véletlen volt,

⁵²DARVAS Béla

⁵³2010-ben még nem engedélyezett kísérleti transzgenikus burgonyafajta.

⁵⁴Ipari felhasználás céljára kifejlesztett GM burgonya, leginkább a papír- fonal-, ragasztógyártásban szolgál alapanyagul, engedélyezési folyamata már 1998-ban megkezdődött.
<http://www.mebih.gov.hu/index.php/hu/szakmai-rovat/gmo/gmo-hirek/470-amflora-gentechnologiaival-modositott-burgonya.html> (2012.07.10.)

⁵⁵http://www.m70.hu/hu/cikk/gmo_ehetetlen_krumpli/ (2012.7.10.)

⁵⁶Dr. HESZKY László: A transzgenikus GM fajták termesztésbiztonsági kockázatai: génáramlás, génmegszökés, koegzisztencia, SZIE Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Genetika és Biotechnológiai Intézet, Gödöllő, 2012

⁵⁷TAHYNÉ Dr. Kovács Ágnes: Az együtt-termesztés uniós szabályozásáról és annak vitáiról, Iustum Aequum Salutare VII. 2011/2.182. o.

ha már belekerült a földekbe a GM vetőmag, óhatatlanul következik, hogy keveredik nem GM vetőmaggal, tehát a veszély fennáll. Sokkal nagyobb eséllyel találkozhatunk ezzel a veszéllyel a hagyományos és a GM vetőmagok egymás melletti termesztése során, mikor szándékosan ültetünk módosított magokat a hagyományosak közé. Tehát a koegzisztenciának egyáltalán nem kis veszélyeire fel kell készülni mind a jogalkotóknak, mind a gazdáknak. Az EU – az 556/2003/EK ajánlásban – próbált segítséget nyújtani a tagállamoknak a megfelelő koegzisztencia szabályok kidolgozásához.⁵⁸ Az 1998. évi XXVII. tv-be,⁵⁹ annak 2006-os módosításakor került bele a koegzisztenciára vonatkozó szabályozás – uniós tagállamok közül az egyik legszigorúbb – majd született határozat⁶⁰ és rendelet⁶¹ is ezzel kapcsolatban. De mielőtt rátérnék a hazai szabályozásra, először összeszedtem az unió álláspontját, szabályait.

VI. 1. Szabályozás Európában

Közösségi szinten elsőként 1990-ben alkották meg a GM-szervezetekre vonatkozó, átfogó, horizontális szabályokat, amely különbséget tett a GMO zárt rendszerben történő felhasználása,⁶² továbbá a környezetbe történő szándékos kibocsátása illetve – a szándékos kibocsátás speciális eseteként felfogható – forgalomba hozatala között.⁶³ Később ezekről szóló irányelveket újabbak váltották fel.⁶⁴ A horizontális szabályozásra azóta ráépültek egyes speciális területek, vertikális szabályozás, így, a gyógyszerekre,⁶⁵ valamint az élelmiszerekre és takarmányokra⁶⁶ vonatkozó előírások.⁶⁷

Az EU, mint az öreg kontinens, az USA-val szemben óvatosabban viszonyul a GMO-hoz. Ez fel is tűnt az Újvilágnak, amikor az EU nem tartotta megfelelőnek a géntechnológiai tevékenység egyedi engedélyezésére vonatkozó uniós rendszerét és emiatt 1998 és 2003

⁵⁸Alessandro CHIARABOLLI: A koegzisztencia jogi szabályozásának aspektusai az Európai Unióban és Olaszországban, Agrár- és Környezetjog, A CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület tudományos közleményei, 2011
⁵⁹1998. XXVII. törvény a géntechnológiai tevékenységről (Gtv.)

⁶⁰53/2006. (XI.9) Ogy. Hat.

⁶¹86/2006 FVM rend.

⁶²90/219/EGK IE a géntechnológiával módosított mikroorganizmusok zárt rendszerben történő felhasználásáról

⁶³90/220/EGK IE a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról

⁶⁴90/219/EGK IE a 2009/41/EK IE váltotta fel a géntechnológiával módosított mikroorganizmusok zárt rendszerben történő felhasználásáról, a 90/220/EGK IE a 2001/18/EK IE váltotta fel a géntechnológiával módosított szervezetek környezetbe történő szándékos kibocsátásáról

⁶⁵726/2004/EK rendelet

⁶⁶1829/2003/EK rendelet

⁶⁷SZILÁGYI János Ede: Zöld géntechnológiai szabályozás fejlődésének egyes aktuális kérdéseiről, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Tanszék, Miskolci Jogi Szemle 6. évf., 2. szám, 2011.

között de facto moratóriumot hirdetett,⁶⁸ ami természetesen érzékenyen érintette EU világkereskedelmi helyzetét is. Az USA panasszal fordult a WTO-hoz, azzal, hogy az EU viselkedése nem felel meg a szabad világkereskedelem szabályainak, így ő tulajdonképpen a saját mezőgazdaságát védi. Az USA ezt az amerikai mezőgazdaságot igazságtalanul megkülönböztető, hátrányos intézkedésnek tekinti. Sőt, az EU – USA-val ellentétben – számos más harmadik országgal egyetemben csatlakozott a Cartagena Jegyzőkönyvhöz, amiben az elővigyázatosság elve lehetővé teszi, hogy azok az államok, amelyek úgy vélik, hogy a GM-növények bevezetése fenyegeti környezetük vagy népességük egészségét, biztonságát, és ezt alapos okokkal alá is tudják támasztani, legálisan visszautasíthatják a GM-növények behozatalát.⁶⁹

A moratóriummal kapcsolatban, a WTO vitarendezési panelje 2006-ra hozta nyilvánosságra a végső jelentését, amely megállapította, hogy a de facto moratórium és a védzáradéki eljárásokban alkalmazott tilalmak ellentétesek a WTO-megállapodással és az EU kötelezettségeivel, ezért felszólította a Közösséget a WTO szabályaival való összhang megteremtésére.⁷⁰ Azért azt érezhetjük, hogy nem elfogulatlan döntésekről van szó, a WTO érdekei is egyértelműen a globalizálódó, minél szabadabb kereskedelem megteremtése.⁷¹

Több ország számára a GM-fajták semmiféle gazdasági előnyt nem hordoznak, elterjedésük ökológiai, humán-egészségügyi és egyéb következményei pedig beláthatatlan következményekhez vezethetnek.⁷² Az Unió az irányelvek, ajánlások megalkotása mellett egyre jobban nyit afelé, hogy nemzeti hatáskörbe utalja a GMO-kal kapcsolatos szabályozást, például lehetőséget biztosít a védzáradéki eljárásra,⁷³ ami a magyar Gtv.-ben is szerepel. Az Európai Parlament szakszerveisége szerint a tagállamoknak lehetőséget kell biztosítani arra, hogy környezetvédelmi okokból korlátozhatják vagy meg is tilthassák az Unióban engedélyezett GM növények termesztését. Ugyanakkor az EB gyakorlata felhívja a figyelmet arra, hogy az Unióval való komoly jogvita kialakulása esetén az alaptörvényi szintű nemzeti szabályozásokat is figyelmen kívül kell hagyni, az uniós joggal nem ütközhet.⁷⁴ Az Alpok

⁶⁸Lásd: l.j. 68.

⁶⁹Lásd: l.j. 3.

⁷⁰Heike BAUMÜLLER, Maria Julia OLIVA: Biotech Panel Report (Key Issues and Implications), Environmental Policy and Law, 36/6 (2006), IOS Press, 258. o.

⁷¹http://emla.hu/aa2.10.0/img_upload/777ad89538966d33b9d5fb7d0e49b91c/Panovics_Attila.pdf (2012.08.1)

⁷²Lásd: l.j.72.

⁷³1998. évi 27. tv. 11/B §

⁷⁴KOVÁCS Judit Nóra: A génmódosítás szabályozásának problematikája az új alaptörvény fényében, Glossa Iuridica-Civilisztika, III. évfolyam 1. szám.

Adriai GMO-mentes Régió⁷⁵ létrejötté – amihez hazánk is csatlakozott 2011-ben – mutatja, hogy nincsen egységes vélemény az EU-n belül a tagállamok között sem, de az Unió bizottságának álláspontja reményt adhat, hogy az eddig képviselt GMO politika fenntartható lesz a jövőben is.⁷⁶

A 2001/18/EK irányelv teremtett lehetőséget a tagállamok számára, hogy megfelelő intézkedéseket tegyenek a GMO-k nem szándékos előfordulásának elkerülésére egyéb termékekben. Lényegében erre az előírásra hivatkozással került sor az egyes tagállamokban a GMO-k és a hagyományos illetve biogazdálkodással termesztett növények együtt-termesztési szabályainak megalkotására. A koegzisztencia szabályok elsődleges célja sokkal inkább az, hogy a termelők eldönthessék, hogy milyen módon kívánják termékeiket előállítani: biogazdálkodás, hagyományos gazdálkodás, vagy GMO-kat felhasználó gazdálkodás keretében. A koegzisztencia szabályozás lényegében az első két gazdálkodási típust óvja annak érdekében, hogy a termelők szabad akaratuk ellenében ne váljanak GMO termelők.⁷⁷

Annak érdekében, hogy a tagállamok koegzisztencia szabályozását koordinálja, a Bizottság több ajánlást adott már ki. A legutóbbi iránymutatás⁷⁸ már elismeri azt, hogy némely esetben – a gazdasági feltételektől és természeti adottságoktól függően – szükséges lehet a GM-termesztés nagy területekről történő kizárására. Az ajánlás más előírásaival is igyekszik tovább erősíteni a tagállamok szabadságát a koegzisztencia szabályok meghatározásánál.⁷⁹

Vizsgálódásom középpontjában a következő probléma áll; ha hagyományos takarmányok közé GMO-k keverednek, akkor az a nem GM termékek értékvesztéséhez vezet, ami az ilyen termékek termelői számára gazdasági kárt jelent. A GMO-k uniós jogszabályokban meghatározott megengedett határértéken (0,9%) felüli esetleges előfordulása azt eredményezi, hogy a nem GMO növénynek szánt növényt GMO-kat tartalmazó növényként kell címkézni.⁸⁰ Ez – a GM növények alacsonyabb piaci ára vagy az annak eladásával kapcsolatos nehézségek miatt – jövedelem kieséshez vezethet. Ez különösen érinti az ökológiai termékek termelőit, az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek

⁷⁵Az Alpok- Adriai Régióknak célja, a GMO-mentes növénytermesztés, állattenyésztés és a biodiverzitás megőrzése

⁷⁶Lásd: l.j.75.

⁷⁷Lásd: l.j.68.

⁷⁸722/2010. sz. ajánlása a GMO-nak a hagyományos és biogazdálkodással termesztett növények közötti nem szándékos előfordulásának elkerülésére szolgáló nemzeti együtt-termesztési intézkedések kidolgozására vonatkozó iránymutatásokról

⁷⁹Lásd: l.j.68.

⁸⁰1829/2003/EK rendelet 12. és 24. c.

címkézéséről szóló 834/2007/EK rendelet⁸¹ kimondja, hogy nem forgalmazhatók ökológiai termelésre utaló címkével azok a termékek, amelyeket GMO-kkal való keveredés következtében a közösségi jogszabályok alapján ennek megfelelő címkézéssel kell ellátni.

Az Európai Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a hagyományos, az ökológiai és a GM növények együtt-termesztéséről⁸² megfogalmazza, hogy a GMO-kkal való keveredés következtében a nem GM termékekben keletkező gazdasági kár esetén fennálló felelősség polgári jogi kérdés, ami a tagállamok hatáskörébe tartozik, tehát ezzel áthárítja a szabályozást a tagállamokra. Egy a Bizottság által megrendelt tanulmány⁸³ kimutatta, hogy az ilyen káresetekre vonatkozóan valamennyi nemzeti jogrendszer biztosít minimális szintű védelmet, a szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó jog általános feltételei alapján. A tagállamok többsége nem módosította azokat a feltételeket, amelyek mellett a szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó általános jogi szabályok a GMO-k más termékekkel való keveredésének különös esetére alkalmazandók. Ennek ellenére vannak különbségek a tagállamok szerződésen kívüli károkozásra vonatkozó általános jogi szabályai között, ami a GMO-kkal való keveredéssel összefüggő esetleges keresetek kezelése és elbírálása terén is különbségekhez vezet. Így például a felróhatósági alapú rendszerekben bizonyítani kell az alperes jogsértő magatartását vagy gondatlanságát, míg objektív felelősségi rendszerekben az ítélet nem függ az alperes magatartására vonatkozó értékítélettől. Egyes tagállamok kifejezetten a GMO-kkal való keveredésből eredő károkra vonatkozóan objektív felelősségi rendszert vezettek be.

A Bizottság egy évvel később⁸⁴ a GMO-knak a hagyományos és biogazdálkodással termesztett növények közötti nem szándékos előfordulásának elkerülésére szolgáló nemzeti együtt-termesztési intézkedések kidolgozására vonatkozó iránymutatásokról szóló ajánlást⁸⁵ adott ki, amely megállapítja, hogy a GMO-maradványok jelenléte miatti potenciális bevételekiesés, már az uniós szabályozásban 0,9%-ban meghatározott címkézési küszöbértéknél alacsonyabb szint esetén is jelentkezhet, az egyes mezőgazdasági termékeknél, illetve azoknál a gazdasági szereplőknél, akik termékeiket GMO-kat nem tartalmazóként kívánják értékesíteni. Ezenfelül az ajánlás megállapítja, hogy a GMO-k keveredése sajátos hatásokkal jár bizonyos termékek termelőire, – például a

⁸¹HL L189. 2007.7.20., 1.o.

⁸²A Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a hagyományos, az ökológiai és a géntechnológiával módosított növények együtt-termesztéséről (COM(2009) 153 végleges, 2009.4.2.)

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52009DC0153:HU:NOT>

⁸³http://ec.europa.eu/agriculture/analysis/external/liability_gmo/index_en.htm (2012.7.2)

⁸⁴2010.7.13-án

⁸⁵2010/C/200/01. számú bizottsági ajánlás, HL C 200, 2010.7.22., 1. o.

<http://ecob.jrc.ec.europa.eu/documents/CoexRecommendation.pdf> (2012.9.1)

biogazdálkodással foglalkozó mezőgazdasági termelőkre – ily módon érintve a végső fogyasztót is, mivel ez a termelési mód gyakran magasabb költségekkel jár, hiszen a kapcsolódó ártámogatások biztosítása érdekében a GMO-k előfordulásának elkerülésére irányuló, szigorúbb elkülönítési intézkedésekre van szükség.⁸⁶ Ugyanezzel összefüggésben a Bizottság rendeletjavaslatot⁸⁷ nyújtott be az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak, melynek elfogadása után lehetővé válna, hogy a tagállamok területükön korlátozzák vagy megtiltsák a GMO-k termesztését.⁸⁸ Magyarország az Alaptörvényében már kimondta az ország GM-mentességét.

Konklúzióként elmondható, hogy az EU – ahogy azt ajánlásban is megfogalmazta – átpasszolja a tagállamoknak a gazdasági károkozáshoz kapcsolódó felelősséggel, illetve a pénzügyi kártérítéssel kapcsolatos kérdések szabályozását, azzal, hogy ezek a tagállamok kizárólagos hatáskörébe tartoznak. Ha szeretnénk, hogy érvényesüljön a fogyasztók számára biztosított választás lehetősége a GM és nem GM élelmiszerek között, nemcsak megfelelően működő nyomon követhetőségi és címkézési rendszerre van szükség, hanem egy olyan mezőgazdasági ágazatra is, amely különféle termékeket tud nyújtani. Az élelmiszeriparnak pedig, a magas szintű fogyasztói választás biztosítására irányuló képessége együtt jár a mezőgazdasági ágazatnak a különböző termesztési rendszerek fenntartására irányuló képességével.⁸⁹

VI. 2. Szabályozás Magyarországon

Magyarországon a volt szocialista országok közül elsőként született meg a géntechnológiai tevékenységről szóló törvény.⁹⁰ A Gtv. megalkotásának indoka a génmódosítás rohamos fejlődése, a biológiai sokféleséget egyre nagyobb mértékben befolyásoló emberi beavatkozás, a GM vetőmagok országhatáron át történő forgalma. A jogszabály első módosítása 2002-ben történt, de a 2006-os módosítás nagyobb fordulópontot jelentett – a jogharmonizációs célú módosítások mellett – beemelte a törvénybe a

⁸⁶ A Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek a hagyományos, az ökológiai és a géntechnológiával módosított növények együtt-termesztéséről (COM(2009) 153 végleges, 2009.4.2) <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52009DC0153:HÚ:NOT> (2012.9.12)

⁸⁷ Javaslat európai parlamenti és tanácsi rendeletre a 2001/18/EK irányelvnek a tagállamoknak a területükön történő GMO-termesztés korlátozására, illetve megtiltására biztosított lehetőség tekintetében történő módosításáról (COM (2010) 375 végleges) (2012.7.13)

⁸⁸ A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek és a Tanácsnak az ökológiai termelésről és az ökológiai termékek címkézéséről szóló 834/2007/EK tanácsi rendelet alkalmazásáról Brüsszel (2012.5.11)

⁸⁹ 2010/C/200/01. számú bizottsági ajánlás, HL C 200, 2010.7.22. 1. o.
<http://ecob.jrc.ec.europa.eu/documents/CoexRecommendation.pdf> (2012.9.10)

⁹⁰ 1998. évi. XXVII. tv. a géntechnológiai tevékenységről (Gtv.)

hagyományos módon és ökológiai gazdálkodással termesztett növények, valamint a GM növények egymás melletti termesztésének szabályait is. E szabályok kialakítására annak érdekében volt szükség, hogy az Európai Bíróságnak a magyar védzáradéokra vonatkozó esetleges kedvezőtlen döntése esetén az EU-ban jelenleg engedélyezett GM növényfajták, illetve az EU által a jövőben esetlegesen engedélyezésre kerülő újabb GM növényfajták ne kerülhessenek korlátok nélkül köztermesztésre Magyarországon.

A törvény legújabb módosítására 2012 nyarán került sor.⁹¹ A módosítás célja a GM növények, a hagyományos és az ökológiai gazdálkodással termesztett növények egymás melletti termesztésére, valamint a nem forgalomba hozatali célú kibocsátásra vonatkozó szabályok további pontosítása, illetve a géntechnológiai tevékenységgel, annak mezőgazdasági és élelmiszer-előállításai alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekkel foglalkozó, magyar álláspontnak megfelelő országgyűlési határozatba⁹² foglalt kötelezettség teljesítése.⁹³ Az említett határozatban az Országgyűlés felkérte a kormányt, hogy vizsgálja meg, hogy milyen további pontosítások építhetők be a koegzisztencia szabályai közé. Különös tekintettel bizonyos területekre, így a fajtatulajdonosok együttműködési kötelezettségének és a független vizsgálatok lefolytatásának szabályozására, a szomszédos gazdálkodók, a helyi közösségek, önkormányzatok és régiók önrendelkezési jogának és vállalkozási szabadságának érvényesítésére, az ökológiai gazdálkodást folytatók érdekeinek védelmére, a felelősségi szabályok részletesebb kidolgozására, az izoláció területi és technológiai problémáinak megnyugtató megoldására, a génbanki területek védelmére, a fogyasztók informálására és érdekeik érvényesítésére. A Gtv. idei módosítására már az Alaptörvény fényében kerülhetett sor.

VI.2. 1. Az új alkotmány

Hazánkban most jelenleg moratórium van érvényben, amit az Alaptörvény még jobban meg is erősít. Az új szabálynak a XX. és XXI. cikkei foglalkoznak ezzel a kérdéssel, amik testi és lelki egészséghez való jogot, valamint az egészséges környezethez való jogot mondják ki, továbbá a GM élőlényektől mentes mezőgazdasághoz való jogot, amit az egészséghez való jog, mint alkotmányos alapjog foglal magába. Az *egészséges* jelzőn a mentális és fizikai egészséget is érteni kell, ami szoros összefüggésben van a testi és lelki egészséghez való

⁹¹2012. évi LXXIV. tv. a géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. tv. módosításáról

⁹²53/2006. (XI. 29.) Ogy. Hat.

⁹³2012. évi LXXIV. tv. általános indoklása

joggal. Egészségünk védelmének lényeges elem az élelmiszerbiztonság, az ehhez való alanyi jog az egészséges környezethez való jog részének tekinthető. Tehát az Alaptörvénynek a XX. cikke, egyre inkább a szigorítás felé mutat, a GMO-t ellenzők egyre erősödő véleményét tükrözi, többek között emiatt is vitákat váltott ki a tudomány, a hazai jogalkotás és az EU területén is.

Kritikusok hangoztatják, hogy ahogy a régi alkotmány sem, az Alaptörvény sincsen összhangban a Gtv.-vel, amely GMO-mentes mezőgazdaságról beszél, de emellett megalkották az együtt-termesztésre vonatkozó szabályozásokat is, hiszen ezzel szükséges foglalkozni, a gyakorlati tapasztalatok alapján a GM vetőmagok teljes mértékű kiszűrése, a génszennyezéstől való mentesség már nehezen megvalósítható.

Egyértelmű, hogy egy ideig védelmet biztosító alaptörvénnyel nem lehet hosszú távon védekezni a génszőkések ellen, ami onnantól kezdve veszélyt jelentet, hogy GM szervezetek kikerültek a laboratóriumokból. Azzal, ha a jogalkotók kialakítanak részletes felelősségre vonatkozó a GMO-val kapcsolatos tevékenységek minden területén jól alkalmazható szabályokat, majd a szabályok betartását ellenőrző rendszereket, a GMO világot meghódító útját megakadályozni ugyan nem lehet, lassítani, koordinálni viszont igen. Talán hazánk, – ahol az EU tagországai közül az egyik legszigorúbb feltételrendszer érvényesül – ezt az utat választotta.

VI.2. 2. Koegzisztencia feltételei hazánkban

Nem csak a laikusokat, hanem a tudós társadalmat is kezdetektől fogva megosztotta az a kérdés, hogy mennyire kockázatos a koegzisztencia, megvalósítható biztonságosan, vagy lehetetlen. Egyes nézetek szerint a koegzisztencia-törvény csak pár évig alkalmazható. Azt követően, hogy a GM-kukoricahibridek termesztése engedélyezett egy országban, a koegzisztencia rövid időn belül kivitelezhetetlen lesz. Abban az esetben ugyanis, amikor a GM-fajták vetésterülete eléri az adott faj termőterületének 30-40 %-át, már lehetetlen lesz mind a biológiai (pl. izoláció), mind a fizikai génáramlás (pl. szállítás, raktározás) megakadályozása. Ez következett be az Egyesült Államokban a szójánál, ami miatt az USA – napjainkban már Argentína és Brazília is – képtelen GMO-mentes szója exportjára.

Ezeknek az országoknak a példája bizonyítja, hogy a GM-fajták vetésterülete 3-5 év alatt elérheti a kritikus 30 - 40 %-ot.⁹⁴

Hazánk két szomszédos államban – Szlovákiában és Romániában – legálisan termesztnek GM növényeket. A pollen nem áll meg a határoknál, más esetekben így is bekövetkezhetett szennyezés. Tehát a teljesen tökéletes GMO-mentesség megőrzése illúzióvá válik, de ettől még kulcsfontosságú, hogy a GMO-szennyezettséget elhanyagolható szinten tartsuk. Ehhez viszont arra van szükség, hogy tudatosan ne engedjük be ezeket a növényeket, amelyek bizonyított előnyöket – legalábbis a kockázatokhoz mérten – Magyarországnak nem hoznak.⁹⁵ A GM és nem GM szervezetekkel történő mezőgazdasági művelési formák együttélése érinti a mezőgazdaságot és erdőgazdálkodást, a halászatot beleértve a földtulajdon kezelését, a teljes élelmiszergazdaságot, a regionális és kommunális területgazdálkodást és gazdasági fejlődést, a fogyasztóvédelemét és természetvédelemét,⁹⁶ tehát ezek ismeretében mondhatjuk, hogy nagy felelősség nyugszik a szabály alkotóinak vállán. A jelenlegi szabályozás szerint, ha egy gazda GM növényt akar termesztetni – olyat, amely már engedélyt kellett, hogy kapjon az európai eljárási rendszerben, tehát ettől független folyamatról van szó – akkor először egy oktatáson kell részt venni, ahol az EU-s szabályok alapján tájékoztatják a GM növényekkel kapcsolatos információkról majd ún. termesztési engedélyért kell folyamodnia a hatósághoz, aminek államigazgatási előfeltétele⁹⁷ az izolációs távolságon belül fekvő földtulajdonos vagy a földhasználó hozzájárulásának beszerzése (a hazai birtokviszonyokat figyelembe véve egy átlagos méretűnek számító 6 hektáros terület esetében ez 57 szomszédal való egyeztetést jelent, tehát nem egy egyszerű feladat),⁹⁸ amennyiben ez nem sikerül, az engedély nem adható ki.⁹⁹ Ha a hozzájárulások megvannak, akkor a hatóság – a szakhatósággal való konzultáció nyomán – az engedélyt megadja. Együtt- termesztés során, törvényi előírás alapján pufferzónákat, kell kialakítani, amik azok a területek a különböző fajták között, amelyek bármely irányú fizikai keveredés, pollenszennyezés, idegen beporzás és egyéb szennyezés megakadályozására szolgálnak és elválasztják egymástól a GMO-kkal hasznosított területeket a hagyományostól, az ökológiai gazdálkodással hasznosított a természetvédelmi területektől. A védőtávolság mértékében viszont egyáltalán nincsen egyetértés az Unióban. Van olyan ország, ahol 20-50 m a távolság, van olyan, ahol 200 m, hazánkban pedig 400 méteres

⁹⁴Lásd: l.j.57.

⁹⁵<http://www.mno.hu/portal/799125> (2012.9.10)

⁹⁶2005/C 157/29

⁹⁷Lásd: l.j. 8.

⁹⁸Vidékfejlesztési Minisztérium becslése alapján

⁹⁹<http://hu.indymedia.org/node/5543> (2012.9.11)

pufferzónát kell biztosítani. A pufferzóna biztonságát, mértékét sokan vitatják, az lehet, hogy a védőtávolság hatékonyan csökkenti a kijutó virágpor mennyiségét, kísérletek eredménye alapján a kukoricatábla melletti hatméteres sávban hullik ki a kukorica virágporának 90 %-a. De ez a fajtahibridek¹⁰⁰ létrejöttével szemben védelmet nem nyújt. A virágpor 10 %-a ugyanis sokkal messzebbre is eljuthat, tehát a kísérletek szerint 800 méteres izolációs távolság szükséges a két tábla között ahhoz, hogy egyáltalán ne legyen fajtahibrid-képződés.¹⁰¹ Ezek alapján nem könnyű szabályozást alkotni, melyik is lenne a legbiztonságosabb távolság, a törvényünk így a 400 méterrel még azért jóval nagyobb távolságot ír elő, mint Spanyolország a (20-50 m), vagy Franciaország (25 m).

Ezen felül Magyarországon a szabályozásban még szerepel, hogy a mezőgazdasági, esetenként a környezetvédelmi hatóság, helyi körülményektől függően, a kétszeresére is emelheti a védőtávolságot.¹⁰² További kötelezettsége még a gazdáknak a címkézés, amit EU-s rendelet¹⁰³ tesz kötelezővé a nyomon követhetőség érdekében. A különböző vetőmagok keveredésétől való félelem – egyre jobban úgy tűnik – nem alaptalan, ahogy ezt a Bablok ügy¹⁰⁴ is alátámasztotta. A jogeset szerint jogvitában áll egymással K. H. Bablok amatőr méhész és a Freistaat Bayern (bajor állam, Németország), amely különböző olyan földterületek tulajdonosa, amelyeken az utóbbi években kutatási célból MON 810 kukoricát termesztettek. Bablok e földterületek közelében eladásra és saját fogyasztásra termel mézet. 2005-ig virágport is termelt élelmiszerként, étrend-kiegészítő formájában történő eladásra. 2005-ben Bablok kukorica-virágporában, amelyet a bajor államföldterületeitől 500 m-re felállított kaptárakból gyűjtött be, MON 810-DNS és GM fehérjék jelenlétét állapították meg. Emellett Bablok egyes mézmintáiban is kimutatták nagyon kis mennyiségű MON 810-DNS jelenlétét. Bablok szerint GM kukorica maradványainak jelenléte miatt méhészeti termékei alkalmatlanná váltak a forgalomba hozatalra, illetve a fogyasztásra, és ezért a német bíróságok előtt pereket indított a bajor állam ellen, amelyekhez négy másik amatőr méhész is csatlakozott. A német bíróság az EB-hez fordult előzetes döntéshozatal iránti kérelemmel, amelyben annak tisztázását kérte, hogy milyen következményekkel jár a megtermékenyítő képesség elvesztése. Hiszen az megállapítható, hogy a vitatott virágpor már nem rendelkezik

¹⁰⁰Fajtahibridek a GM növény által nem GM növény beporzásából keletkezett utódok.

¹⁰¹<http://www.greenfo.hu/hirek/2012/09/18/genek-jateka> (2012.7.02)

¹⁰²Lásd: l.j.8.

¹⁰³1830/2003/ EK rendelete a géntechnológiával módosított szervezetek nyomonkövethetőségéről és címkézéséről, és a géntechnológiával módosított szervezetekből előállított élelmiszer- és takarmánytermékek nyomonkövethetőségéről

¹⁰⁴C-442/09. sz. ügy: Karl Heinz Bablok és társai vs. Freistaat Bayern:

<http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=109143&pageIndex=0&doclang=HU&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=123671> (2012.11.4)

megtermékenyítő képességgel akkor, amikor bekerül a mézbe vagy a virágpor alapú étrend-kiegészítőkbe. Tehát a kérdés lényege az, hogy a szaporodóképességgel már nem rendelkező, GM kukorica virágporának a szóban forgó méhészeti termékekben való pusztta jelenléte azt eredményezi-e, hogy az említett termékek forgalomba hozatalát engedélyeztetni kell. Az EB megállapította, hogy az olyan anyag, mint a GM kukoricafajtából származó virágpor, amely már nem rendelkezik szaporodóképességgel, és egyáltalán nem képes genetikai anyagának átadására, már nem tartozik bele a *szervezet* fogalmi körébe. Hiszen *szervezetnek* az minősül, amely képes reprodukcióra vagy genetikai anyagok átadására. Az EB ezután azt mondta ki, hogy mindamellett az olyan termékek, mint az ilyen virágport tartalmazó méz és étrend-kiegészítők, a rendelet értelmében GMO-kból előállított összetevőket tartalmazó élelmiszereknek minősülnek. E tekintetben azt állapítja meg, hogy a vitatott virágport *GMO-kból előállított*nak kell tekinteni és az a méz és a virágpor alapú étrend-kiegészítők *összetevőjének* minősül. A mézzel kapcsolatban kiemeli, hogy abban a virágpor nem idegen test vagy szennyeződés, hanem a méz egyik természetes alkotóeleme, és ezért valóban *összetevőnek* kell minősíteni. Tehát ítéletével megállapítja a Bíróság, hogy a méz forgalomba hozatala előtt engedélyezési rendszert kell alkalmazni, függetlenül attól, hogy a virágpor szándékosan, vagy véletlenül került be a mézbe.¹⁰⁵ Tehát a keveredés következtében a mézre, a méhész akarata ellenére a GMO-ra vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

Ez egy újabb kérdés a koegzisztencia kapcsán, hogy hogyan lehet megakadályozni azt, hogy a méhek GM növényeket ne porozzanak be, a méz ne legyen szennyezett a szél ne vigye el a GM magokat. A kételyek között, azért azt meg lehet említeni, hogy a koegzisztencia-törvényünk és az arra alapuló végrehajtási rendeletek legfontosabb célja, hogy olyan feltételeket biztosítsanak, melyekkel minimalizálhatók a jelenlegi GM-fajták termesztésbe vonásának káros következményei.¹⁰⁶

VI. 2.3. Több irányú felelősség - Környezetjogi felelősség

Ahogy már korábban sorra vettem a környezetjogban érvényesülő felelősségi szabályokat az együtt-termesztésnél is többféle felelősségről beszélhetünk. Elsőként általános szabályként a Ktv. felelősségi alapelve a szennyező fizet elve itt is érvényesül. Ebben az esetben a GM vetőmagot termesztő földhasználó lesz a szennyező, ő a környezethasználó, a környezethasználó pedig felelősséggel tartozik a tevékenységének a környezetre gyakorolt

¹⁰⁵<http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-09/cp110079hu.pdf> (2012.11.4)

¹⁰⁶Lásd: lj.57.

hatásáért.¹⁰⁷ A koegzisztenciából egyértelműen következik a kártérítés kérdése és a mellérendelt polgári jogi viszonyok a szomszédok között, ezért a polgári jogi felelősség szabályainak értelmezésével foglalkoztam a legbővebben.

Végső soron meg kell említeni a büntetőjogi felelősséget is, viszont a GMO vonatkozásában törvényi tényállás még nem szerepel a Btk.-ban.

VI. 2. 4. Polgári jogi felelősség

A Kvt.¹⁰⁸ kimondja, hogy ha a másnak okozott kárt a környezet igénybevitelével, terhelésével járó tevékenységgel okozták, és az környezetveszélyeztető tevékenységnek minősül, akkor a Ptk.¹⁰⁹ fokozott veszéllyel járó tevékenységre vonatkozó szabályokat kell alkalmazni.

A Gtv.¹¹⁰ szerint főszabályként pedig szintén a veszélyes üzemi felelősség szabályait kell alkalmazni az egymás melletti termesztés során okozott károkért való felelősségre is. A következő bekezdés viszont kimondja, hogy abban az esetben, ha a károsult írásos hozzájárulását adta a termesztéshez, akkor az okozott károkért való felelősségre a Ptk. általános kárfelelősségi szabályait¹¹¹ kell alkalmazni.

Tehát, ha sorra vesszük a regulát, akkor főszabályként veszélyes üzemi felelősség, objektív felelősség érvényesül. Az objektív felelősség egy merev szabállyal kifejezett határeset a rugalmasan megfogalmazott és alkalmazott szubjektív felelősségnek.¹¹² A szubjektív felelősség lényege, hogy a polgári jog ebben az esetben a nevelő hatását azzal fejt ki, hogy a károkozót az általa felróhatóan okozott kár megtérítésére kötelezi. Az objektív felelősség esetében viszont nem a vétkességen alapul a károkért való helytállási kötelezettség, hanem a fokozott veszély elleni védekezés elmulasztásán.¹¹³ Az objektív felelősség elfogadására a környezetjogban egyébként a bírói gyakorlat nyitott utat, amit megalapozott az ENSZ 1972-es első nagy stockholmi világkonferenciája.¹¹⁴

A veszélyes üzem lényege, hogy olyan tevékenységekre vonatkozik, amelyek az emberi életre és környezetre fokozott veszélyt jelentenek, ezeknél a tevékenységeknél megnő a tömeges és súlyos károsodás veszélye úgy, hogy a károkozó vétkessége sokszor nem mutatható ki.

¹⁰⁷Kvt. 9. §

¹⁰⁸Kvt. 103. § (1).

¹⁰⁹Ptk. 345-346. §

¹¹⁰Gtv. 21/D. § (5)-(6).

¹¹¹Ptk. 339-342. §§

¹¹²EÖRSI Gyula

¹¹³SZÉKELY László: A polgári jog alapjai, Eötvös József Könyvkiadó, 2007, 174. o.

¹¹⁴Lásd: lj.26. 366.o.

A veszélyes üzem fogalmát a Ptk. – eltérően a külföldi jogok megoldásától, ahol az egyes veszélyes üzemi tevékenységeket külön törvények szabályozzák – nem definiálja, és az ilyennek minősülő tevékenységeket nem is sorolja fel, hanem azt az általános kárfelelősségi alakzathoz hasonlóan generálklauzula formájában szabályozza. Ennek oka, hogy e tevékenységek köre a technikai fejlődés és a világ változása miatt folyamatosan bővül, ezért a bírói gyakorlat feladata eldönteni, hogy egy adott időben milyen tevékenység minősül fokozottan veszélyesnek. A fokozott veszéllyel járó tevékenység fő ismérve, hogy csekély hiba is aránytalanul súlyos károkat eredményezhet, így például a géntechnológiában végzett tevékenységek. Az okozati összefüggés a veszélyes üzemi felelősség esetében olyan szempontból szintén speciális, hogy a kárnak a tevékenység veszélyes voltával kell összefüggésben lennie, abból kell fakadnia. A kárért az a személy felelős, aki a fokozott veszéllyel járó tevékenységet folytatja, vagyis aki a veszélyes üzemet működteti, aki fölötte kontrollal rendelkezik, akinek a veszélyes üzem működése az érdekét szolgálja. Ezt a személyt a joggyakorlat üzembentartónak nevezi. Az üzembentartó nem minden esetben azonos a tényleges károkozóval, és nem feltétlenül azonos a veszélyes üzem tulajdonosával sem.¹¹⁵ A Ptk. azt is meghatározza, hogy ezeket a szabályokat kell alkalmazni azokra a károkozókra is, akiknek a tevékenysége nem minősül veszélyes üzemnek, de az emberi környezetet veszélyezteti.

A Ptk. általános felelősségi szabályaival összevetve, a veszélyes üzemi felelősség meghatározásának nem része a jogellenesség, tehát a felelősség akkor is megállapítható, ha a kár okozója jogszerűen járt el, de kimutatható az okozati összefüggés a fokozott veszéllyel járó tevékenység és a kár között. A három tényező meglétének bizonyítása ez esetben is a károsultat terheli. Az általános szabályok és a fokozott veszéllyel járó tevékenységek esetén érvényesülő felelősségi szabályok közötti alapvető különbség a károkozó exculpációs lehetőségei között van. Az adott helyzetben általában elvárható magatartás mércéjét felváltja egy szigorúbb mérce, az elháríthatatlan ok, ami a veszélyes üzemi tevékenységi körön kívüli,¹¹⁶ ez magyarázza az átlagosnál szigorúbb felelősségi formát.

Az enyhébb, általános alakzatban a három elem – jogellenesség, kár, okozati összefüggés – együttes megléte esetén sem feltétlenül van helye a kártérítési felelősség megállapításának. Mentessül ugyanis a felelősség alól az, aki bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben az általában elvárható, vagyis magatartása nem volt felróható. Az elvárhatóság kérdésének elbírálásánál abból kell kiindulni, hogy mindenkinek úgy kell eljárnia, hogy a kár

¹¹⁵Ptk. Kommentár, a Ptk. 345 §-hoz kapcsolódó része

¹¹⁶Lásd: lj.26. 366.o.

bekövetkezése megelőzhető legyen. Az elvárhatóság objektív fogalom, a társadalmilag elvárható magatartást jelenti. A törvényben az általában kitétel azt jelenti, hogy a törvény nem egyéni adottságok alapján írja elő a normát, hanem úgynevezett objektív zsinórmértéket alkalmaz. Az adott helyzetben kitétel pedig azt jelenti, hogy a törvény egyediesíti is a társadalmi mércét és azt vizsgálja, hogy az adott helyzetben a konkrét tényállás mellett mi tekintendő elvárhatónak.

A kártérítés sikerességéhez a károsultnak azt kell bizonyítania, hogy kára következett be, a kárt a károkozó tevése vagy mulasztása okozta, és a kár bekövetkezte és a károkozó magatartása között okozati összefüggés áll fenn, továbbá, hogy eleget tett kárelhárítási kötelezettségének. A károsult mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a károkozás jogszabályi rendelkezés alapján nem volt jogellenes, vagy kimenti magát a felelősség alól azzal, hogy bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható.¹¹⁷

A Gtv. 21/D § (5)-e szerint a Ptk. 345 § (1)-e értelmezésében, a veszélyes üzemi felelősség szabályai alapján akkor mentesül a GM vetőmagot termesztő gazda a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a kár a tevékenységen kívül eső elháríthatatlan ok következménye. Az elháríthatatlanság a joggyakorlat szerint akkor állapítható meg, ha a technika adott fejlettségi szintjére és a gazdaság teherbíró képességére is figyelemmel objektíve nem áll fenn a védekezés lehetősége (pl.: vis maior).¹¹⁸

A következő bekezdése a törvénynek,¹¹⁹ – ami számos újabb kérdést eredményez, – kimondja, hogy veszélyes üzemi felelősség helyett az általános kárfelelősségi szabályok kerülnek alkalmazásra, ha a szomszéd a beleegyező nyilatkozatot megadta.

Tehát ebből az következik, hogy ha a védőtávolságon belüli földtulajdonos vagy földhasználó írásban hozzájárult a kérelmező által engedélyezni kért GM-növények termesztéséhez, ezzel – mint károsult – megfosztotta magát a károkozó objektív felelősségén alapuló kárigénye érvényesítésétől. Arról nem is beszélve, hogy a szomszéd még kötelezettséget is vállal – kell vállalnia – a beleegyezéssel egyidejűleg arra, hogy a termesztési engedélyben meghatározott jogosultsági idő alatt a zóna területén nem termeszthet a GM növénnel ivarilag kompatibilis növényt.¹²⁰

Kérdés, ami a szakasz értelmezése során felmerül, hogy csupán egy hozzájárulással megvonhatja-e magától a károsult az objektív felelősség adta lehetőséget?

¹¹⁷ Lásd: l.j.116.

¹¹⁸ PETRIK Ferenc: A kártérítési jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1991., 80. o.

¹¹⁹ Gtv. 21/D § (6).

¹²⁰ Gtv. 21/C § (3).

Válaszként a törvény kritikájaként megfogalmazták, hogy a hozzájárulás nem lehet jogalap arra, hogy e címen a károkozó felelőssége csökkenjen, illetve a bizonyítási teher megfordulhasson.¹²¹

Ebből következik a másik fontos tisztázandó kérdés, hogy mihez is járul hozzá pontosan a szomszéd?

Ahogy azt már korábban említettem, a GM-növény termesztéséhez szükséges engedély előfeltétele a hozzájáruló nyilatkozatok beszerzése, GM-növényt termesztési engedély nélkül pedig nem lehet termesztetni. Tehát az első lépések közé tartozik a szomszédok beleegyező nyilatkozatának beszerezése. A GMO ellenzői komoly hibának tartják azt, hogy a pufferzónán belüli földtulajdonosoktól illetve földhasználóktól kell csupán írásos hozzájárulást kérni, hiszen mi van akkor, ha az engedélyt kérelmező birtoka olyan méretű, hogy azon belül is biztosítani tudja az előírt minimális izolációs távolságot és így senkitől sem kell semmiféle hozzájárulást kérnie. Vagyis úgy hozhat létre egy veszélyes üzemet, hogy ahhoz sem a szomszédjai, sem a helyi közösség, a település hozzájárulására nincs szüksége.¹²²

De visszatérve arra, hogy mire irányul a szomszéd hozzájárulása, hangsúlyozni kell tehát, hogy a szomszéd beleegyező nyilatkozata nem jelenti azt, hogy nyilatkozatával az esetleges károsodáshoz is hozzájárul. Viszont ahhoz a törvény értelmében kénytelen hozzájárulni, hogy vele szemben az általános kárfelelősségi szabályokat lehet csak alkalmazni, tehát a károkozó mentesülése szempontjából, már ha bizonyítja, hogy úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható, akkor mentesül a felelősség alól.

A Ptk. 342. § (2)-e szerint társadalmi érdeket nem sérthet, nem veszélyeztethet a tevékenység, amibe beleegyezett a károsult. Arra a kérdésre pedig, hogy az együtt-termesztés az sért-e társadalmi érdeket, veszélyeztet-e bármit könnyen kitalálhatjuk, hogy a két nagy tábor, – az ellenzők és a támogatók – milyen válaszokat adnának. A törvénynek nem kellene ekkora teret hagynia a jogalkalmazók számára az értelmezés során. Mindezek a nehézségek néhány kiegészítő mondattal áthidalhatóak lennének, például, ha meghatároznák a társadalomra veszélyesség fogalmát a koegzisztencia kapcsán azoknak az eseteknek a vonatkozásában is, ahol a beleegyezés miatt a veszélyes üzemi felelősséget általános felelősségi szabályok váltják fel. A veszélyes üzemi felelősségnél értelmetlen lenne erre kitérni, hiszen a veszélyes üzem magában foglalja már a társadalomra való veszélyességet vagy legalábbis a fokozott veszélyt, mint többletet.

¹²¹TANKA Endre: A T/826. számú törvényjavaslat törvényességi mérlege, Károli Gáspár Református Egyetem, Környezetvédelmi és Agrárjogi Tanszék

¹²²Dr. ÁNGYÁN József: Összefoglaló vélemény "A géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. tv. módosításáról" címen, T/826 számon benyújtott törvényjavaslatról

A kártérítés problematikájára áttérve, a teljes kártérítés elve folytán a károsultat olyan helyzetbe kell hozni, mintha a kár be sem következett volna. Az anyagi károk rendezésére megoldást jelenthetne, – az egyáltalán nem új keletű – később majd kifejtésre kerülő pénzügyi biztosíték. Viszont a teljes kártérítés elvébe az is bele tartozik, hogy a környezetben, biodiverzitásban bekövetkező, akár maradandó károkat, – amikkel előre rendkívül nehéz számolni – is rendbe kell hozni. Ezeknek súlyát inkább utólag érezzük, ellenük leginkább a szigorú engedélyezéssel, kógens szabályok alkotásával és betartásával tudunk tenni.

Többek között az imént felsorolt felvetések, megválaszolatlan kérdések miatt is kicsit összecsapottnak, átgondolatlanak néz ki a koegzisztenciára vonatkozó jogalkotói munka, arról a kis apróságról nem is beszélve, hogy Európa szinte számos régió, város és falu nyilvánította magát GM-mentes övezetté, vagy indította el ennek folyamatát – Franciaországban 21-ből 14 régió és több mint 1000 település, Olaszországban több mint 500 város, Ausztria valamennyi tartománya – ezekre viszont a koegzisztencia törvény nem reagál.¹²³

Véleményem szerint külön meg kellene határozni azokat a speciális szabályokat, amelyek az ilyen GM-mentes települések, régiók területén GM-technológiát alkalmazni szándékozókra vonatkoznak. Magyarországon 2012 januárjától ezzel a hiányossággal újabb rés keletkezett a koegzisztencia szabályain, hiszen az nem reagál az új alkotmányra, amiben így a GMO mentességet absztrakt fogalomként kell hogy értelmezzük. A koegzisztencia törvény szükségességét pedig alátámasztja, annak védőhálóként megjelenő funkciója, hiszen ahogy már korábban kifejtettem GMO mentességről a mai világban egyre nehezebb beszélni.

A törvény foglalkozik a véletlenszerűen bekövetkezett GM tevékenységgel is. Ha egy gazdának azért nincsen engedélye GM vetőmag termesztéséhez, mert ő maga nem is szeretne GM tevékenységet folytatni, de a génszökések, szennyezések következtében az ő területén is megtalálhatóak GM magok, akkor legkevesebb, hogy a terményét meg kell semmisíteni. Azokon a területeken, ahol GMO szennyezett vetőmagokat vetettek, a jogszabályoknak megfelelően minden esetben a növények megsemmisítését rendelik el, mert az állomány további GMO szennyeződések forrása lehet.¹²⁴ Ebben az esetben kára keletkezik a gazdának, tehát a károsult személye megvan, a károkozó, – aki talán nem is tudja, hogy károkozó – viszont sok esetben ismeretlen marad a követhetetlen folyamat miatt.

¹²³Összefoglaló vélemény: "A géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény módosításáról" címen, T/826számon benyújtott törvényjavaslatról (A beérkezett vélemények, megjegyzések alapján átdolgozott 2. változat)

¹²⁴ <http://www.kormany.hu/hu/vidékfejlesztési-minisztérium/hirek/karterites-a-gazdaknak-a-gmo-val-szennyezett-vetomagok-miatt> (2012.10.12)

Tavaly a Vidékfejlesztési Minisztérium kezdeményezésére a kormány döntött arról, hogy a GMO szennyezett vetőmagok miatt károsult magyar gazdák hektáronként 360 ezer forint kártérítést kaphatnak az államtól.¹²⁵ Tehát az állami intézkedések között már szerepel a génszennyezés miatt károsultak kártalanítása, az állam által elkülönített pénzüsszegek segítségével.¹²⁶

VII. Társadalmi felelősség

„A tudomány etika nélkül a szellem halála”¹²⁷

Előző részben taglalt a szomszédok közt érvényesülő polgári jogi felelősség mellett fontosnak tartom megvizsgálni a koegzisztencia társadalommal szembeni követelményeit. Kétséges, hogy törvények alkotásánál mennyire veszik figyelembe a különböző társadalmi csoportok véleményét, demonstrációit, gondolva itt akár a Greenpeace különböző megmozdulásaira a GMO ellen, amelyben a társadalom – vagyis annak egy része – egyértelműen kifejti álláspontját. De továbbra is a magyar törvénynél maradva, azzal, hogy egy engedélyt megszerző gazda elkezd a GM növények termesztését, nyilvánvalóan nem csak a szomszédjaival szemben alakulhat ki kár esetén kártérítési kötelezettsége. Ha nem csak a szomszédot éri kár, hanem azon túl még meghatározhatatlan számú *más* személyeket is, akkor ebben az esetben a *más* maga a társadalom egésze lehet, értve alatta a társadalom összes tagját. Ha viszont ilyen nagy kiterjedésű károkozás következne be, akkor valószínűtlen lenne, hogy minden egyes károsult tudná, hogy károsulást szenvedett – tekintve a környezeti károk specifikusságát – és érvényesítené kártérítési igényét.

Mi van akkor, ha olyan szintű károkozás következik be, ami nem csak a beleegyező szomszédokra, hanem a társadalomra is veszélyes? Erre a kérdésre nem ad egyértelmű választ a törvény. Ha tovább göngyölítjük a gondolatot, akkor a beleegyező szomszéd magatartását is vizsgálnunk kell. Lényegesnek tartom itt megemlíteni az elővigyázatosság elvét, mint környezetjogi elvet. Az elővigyázatosság a megelőzéshez képest egy lépéssel előbbre gondolkodik, tehát már eleve feltételezi az esetleges későbbi környezeti ártalmak bekövetkezésének lehetőségét, tehát az elővigyázatosság egyenlő az óvatossággal,

¹²⁵Lásd: l.j.125

¹²⁶http://hvg.hu/kkv/20120714_gmo_kartalanitas (2012.10.12.)

¹²⁷Pierre ABÉLARD

körültekintéssel.¹²⁸ A koegzisztencia szabályok megalkotásánál már javasolták, hogy növényfajonként kell kidolgozni a szabályokat, fontos figyelembe venni a megporzás formáját a magelszórásra való hajlamot, a vegetatív szaporodásra való képességet, és mindig a legrosszabb esettel kell kalkulálni.¹²⁹ Elképzelhetetlen és elvárhatatlan, hogy a nyilatkozatot adó szomszéd ezeket mind végig gondolja, és bölcsen a bizonyosság tudatával bólintson rá a szomszéd GM tevékenységére. Komoly, nagyobb kiterjedésű szennyezés esetén – gondolva itt a méhekre – végig kell gondolni azt, hogy a hozzájáruló szomszédnak is van felelőssége. Csupán az elővigyázatosság elvéből kiindulva a hozzájárulónak is kellene kötelezettségeket vállalnia az elv érvényesülése érdekében. Tehát sokkal szigorúbb, részletesebb szabályozásra lenne szükség a szomszéd hozzájárulásának vonatkozásában, amiket semmiképp sem lehetne általánosítani, hanem esetről esetre, – mint ahogy azt a koegzisztencia szabályainak alkotásánál is javasolták – növényfajonként, a körülmények jellegzetességeinek megvizsgálásával kellene szabályozni.

A szomszéd csupán a tevékenység végzéséhez járul hozzá, annak következményeihez nem, de ennek ellenére elgondolkodtató, hogy a folyamat megindítójaként a szomszédot nem terheli kötelezettség a véletlenül, a tevékenység újdonságából adódóan sokszor ismeretlen, kiszámíthatatlan következményekért.

¹²⁸Lásd: lj.26. 40. o.

¹²⁹[http://www.greenfo.hu/upload/koeallasfogl.pdf\(2012.7.2\)](http://www.greenfo.hu/upload/koeallasfogl.pdf(2012.7.2))

VIII. Felelősségbiztosítás, pénzügyi biztosíték

*„...rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk; és nem is kevés.”¹³⁰*

A környezetjogban beszélhetünk gazdasági szabályozásról, a gazdasági ösztönzés eszközei is jogi szabályozáson alapulnak, a jog adja meg a kereteit. A megfelelő gazdasági ösztönző, szabályozó rendszer kialakítása során legalább két különböző ismérvet kell egyszerre kielégíteni. A gazdasági vagy piaci eszközök elsődleges feladata a környezeti érdekek megfelelő képviselése és védelme, legalábbis a minimálisnak mondható követelmények érvényesítése, ezzel egyidejűleg mindezen eszközök a piac szerves részét alkotják, így alkalmasnak kell lenniük arra, hogy a valós árak megállapításában közreműködjenek. A piaci eszközök jogi megalapozásuktól függően kiválthatnak ösztönző vagy éppen ellenkezőleg, elriasztó, gátló hatásokat. Gazdasági eszközök között szerepel a mai magyar jogban többek között a biztosítékok, biztosítás eszköze is. Ezek ugyancsak befolyással lehetnek az adott tevékenység folytatásának feltételeire, garanciát teremtve egyben az esetleges szennyezés következményeinek sikeres felszámolásához.¹³¹ A kötelező környezeti felelősségbiztosítás alapján tehát a környezetszennyezés következtében károsult magánszemély vagy jogi személy részére térítené meg a biztosító a kárt, ha az személyi sérüléssel vagy vagyoni, pénzügyi kártérítési igénnyel jár együtt, és a károkozó ismeretlen, vagy a kárért nem tud helytállni. A biztosítottak köre jogszabály alapján meghatározott, és ez jelentős gazdasági terhet jelent a biztosítási díjak várható nagyságára tekintettel – a biztosítók kockázata ugyanis igen nagy. A rendszer tehát kettős célt szolgál: gazdasági befolyásolást és a potenciális károsultak biztonságát. Mindkét szempontból számos kérdés merül fel; mely környezethasználókra terjedjen ki, milyen esetek vonhatók a kockázatok körébe, mi a kockázati limit stb. A környezeti biztosítás másik típusa önkéntes. A veszélyes tevékenységet folytatók azért kötnek ilyen biztosításra szerződést, hogy tevékenységük káros környezeti kockázatainak anyagi következményeit elhárítsák, illetve azokat csökkentsék. A biztosítás helyett más felelősséggel kapcsolatos kockázatmegosztási lehetőségek is elképzelhetők, mint például egyes környezethasználók közös kockázati alapjának létrehozása.¹³²

¹³⁰JÓZSEF Attila

¹³¹ Lásd: lj.26. 277.o.

¹³² Lásd: lj.26. 284.o.

Jelenleg úgy tűnik, az uniós piacokon nincsenek a GMO-kkal való keveredés kockázatát lefedő biztosítási termékek. Négy tagállamban azonban a GM növények termesztéséhez jogszabályban előírt, vagy eseti elbírálás alapján előírható az esetleges gazdasági károkra kiterjedő biztosítási fedezet vagy más típusú pénzügyi biztosíték.

Néhány tagállam kártalanítási alapot hozott létre a GMO-kkal való keveredés okozta gazdasági károk megtérítésére. Ahol meghatározták a rendszerbe teljesítendő fizetések feltételeit, ott ezeket az alapokat a GM növények termesztésére kivetett illetékekből finanszírozzák. Mivel eddig egyik alaptól sem került sor kártalanítás kifizetésére, nem állapítható meg, hogy az illetékek összegét megfelelő szinten határozták-e meg, azaz, hogy az összeg nem túl alacsony-e, ami azzal a kockázattal járhat, hogy egyes károkat nem tudnak teljesen megtéríteni, vagy nem merül-e fel a GM növények termesztésére szükségtelenül nagy gazdasági terhet róó túlf finanszírozás. Továbbá az EU kidolgozott az együtt-termesztésre vonatkozó jogszabályok alkalmazásának és hatékonyságának nyomon követésére irányuló programokat, amit csupán néhány tagállamban alkalmaztak, amik eddig nem mutatták ki az együtt-termesztésre és a címkézésre vonatkozó kötelező szabályok megsértését.¹³³

A GMO kapcsán bekövetkezett környezeti károkért való társadalmi, etikai felelősségre nem, de az anyagi kár megtérítésére megoldást jelenthetne az – amit a jogalkotó a szabály alkotásánál elmulasztott, habár már Uniós ajánlásban is szerepelt, – hogy a GMO termesztőt, mint környezethasználót kötelezni kellene vagy környezetvédelmi biztosíték adására, céltartalék képzésére, vagy kötelező felelősségbiztosítás kötésére.¹³⁴ Példának felhozható Dánia, aki az Unió tagországai közül elsőként rendezte ezt a jogi kérdést. Dániában kompenzációt biztosítanak a hagyományos és a biogazdálkodást folytatók számára, arra az esetre, ha terményeik GMO-val keverednének. A tagállam létrehozott egy kompenzációs alapot, amibe a GMO termesztő gazda köteles befizetni hektáronként. Hollandiában pedig tanulmányt készítettek arról, hogy miként valósítható meg az országban a koegzisztencia, vizsgálták a kompenzációs alap és a magánbiztosítási rendszer előnyeit és hátrányait egyaránt, és arra a következtetésre jutottak, hogy az együtt-termesztés kezdeti szakaszában egy kompenzációs rendszer tűnik megvalósíthatónak, amelyet későbbiekben egy magánbiztosítási rendszer előnyeivel lehet kombinálni.¹³⁵

Hazánkban jelenleg szabályozás nem tér ki a felelősségbiztosítás és kártérítés kérdésére. Már korábban is aktuális volt ez a kérdés Gtv. kritikájaként is elhangzott pár évvel ezelőtt, akkor

¹³³ http://ec.europa.eu/agriculture/gmo/coexistence/index_en.htm (2012.7.12)

¹³⁴ TANKA Endre: A génmódosított növények hazai köztermesztetőségének törvényességéről, Ünnepi Tanulmányok- Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára, 2007, 410. o.

¹³⁵ Lásd: lj.8.

annak fényében, hogy a világ egyik viszontbiztosítója, a svájci Rueck bejelentette: a kockázatok felmérésének bizonytalansága miatt a jövőben nem biztosít géntechnológiai tevékenységet.¹³⁶ A GMO kerekasztal állásfoglalásai, – amelyek a koegzisztencia szabályok kialakításakor születtek meg – is említést tesznek már egy monitorozási és kártétel-megelőzési alapról, ami a GM fajtatulajdonosok szervezetének az értékesítésre szánt vetőmag vetésterületének nagyságával lenne arányos, amelyből az ellenőrzés finanszírozhatóvá válna. Úgy képzelték el, hogy az összeg pontosítását a géntechnológiai hatóság és szakhatóság végezné, ami magában foglal minden szomszédos kukoricatermesztőnél elvégzendő tíz-tíz gyors vizsgálatot. A fajtatulajdonosnak kellene garantálni a termékének környezetanalitikai, talaj, növényi és állati minták nyomon követésére alkalmas olcsó és folyamatosan elérhető mérési módszert. A leendő GM-termesztőknek a termesztés megkezdése előtt ebbe az alapba kellene befizetni az ellenőrzésükkel és nyilvántartásukkal kapcsolatos éves különdíjukon felül azt a teljes különbséget, amely a kezdeti akciós időszakban a GM-vetőmag kedvezményes ára és a hagyományos vetőmag ára közötti különbség.¹³⁷ Az imént idézett állásfoglalás 2006 januárjában készült, azóta sem alakítottak ki kötelező felelősségbiztosítási rendszert a területén, pedig veszélyes üzemnél – mint ahogy a géntechnológiánál is – fennáll a veszélye annak, hogy szándékosan vagy véletlenül tömegpusztításra, vagy a környezet manipulálására alkalmas módosított szervezeteket állíthassanak elő.¹³⁸

Erős felelősségbiztosítás törvények a GM szervezet okozta természeti károk esetére sem az EU-ban, sem más országokban jelenleg nincsenek, ugyanúgy hazánkban sem, annak ellenére, hogy felelősségbiztosítási szabályok kialakítására törekvések már vannak, civil szervezetek célkitűzései között is szerepel, és a gyakorlatban már bebizonyosodott, hogy megoldást jelenthetne a GMO szennyezésből eredő károk megtérítésére. De mindez addig hiábavaló, amíg a jogszabály nem teszi kötelezővé a biztosítást, amit azzal indokolnak, hogy a biztosítási társaságok konstrukciói hiányosak. A jelenlegi szabályozás gyengeségét mutatja az is, hogy továbbra is a nyilvánosság elől elzárva, átláthatatlanul zajlik a szennyezési ügyek kezelése. Nemhogy a közvélemény, de még a szakmabeliek sem tudják, hogy pontosan milyen hatósági eljárások történnek a GMO szennyezés megelőzése érdekében, melyek voltak az érintett vagy vétkes forgalmazók, kik és milyen keretből fizették a megsemmisítési

¹³⁶<http://www.c3.hu/~energia/gen1.htm> (2012.9.12)

¹³⁷ <http://www.greenfo.hu/upload/koeallasfogl.pdf> (2012.9.12.)

¹³⁸ <http://www.c3.hu/~energia/gen1.htm> (2012.9.12)

munkálatokat és a gazdák kártalanítását, mekkora volt a kártalanítás mértéke, illetve folyik-e bírósági eljárás, született-e elmarasztaló döntés, milyen eredménnyel zárulnak az eljárások.¹³⁹ A pénzügyi biztosítékok kialakítása mellett szól a nagoyai Jegyzőkönyv¹⁴⁰ rendelkezése is, amely kimondja, hogy a tagállamok tegyenek intézkedéseket annak érdekében, hogy ösztönözzék a pénzügyi biztosítékok fejlesztését, ideértve a fizetéseképtelenség esetében alkalmazandó pénzügyi mechanizmusokat is, azzal a céllal, hogy a gazdasági szereplők pénzügyi garanciákat vehessenek igénybe az őket terhelő felelősség fedezésére.

IX. Merre haladunk?

„Az ember nem csak azért felelős, amit meg tesz, hanem azért is, amit nem tesz meg.”¹⁴¹

A dolgozat IV. fejezetének elején már írtam, hogy az EU aránylag nagy teret enged a tagállamoknak a saját szabályaiknak kialakításában. Emiatt nem mondható ezen a téren egységesnek a szabályozás, még a jogharmonizációs kötelezettségeknek eleget téve sem. Más EU-s ország szabályainak vizsgálata – többek között – arra is jó, hogy összehasonlítsuk hazai rendszerünkkel. Vannak olyan tagállamok, amelyek megengedik a piaci szereplőknek, hogy egymás között megállapodjanak arról, hogy együtt-termesztés esetén a földjeik között nem érvényesítenek elkülönítési intézkedéseket, más tagállamok viszont szabályozzák a különböző mezőgazdasági tevékenységek – például a magtermelés, betakarítás, betakarítás utáni műveletek, szállítás, tárolás – során történő elkülönítést.¹⁴² El lehet lavírozni az arany középúton is, talán ezt tette Magyarország az új alkotmány hatályba lépéséig. Viszont a tudomány sem elfogulatlan már, félelem alapja lehet, hogy nem is tudunk válaszolni könnyen arra a kérdésre, hogy hol kapunk a kételyeinkre objektív, tudományosan megalapozott válaszokat.

Egyes tudományos válaszok szerint – amelyek objektivitását nem garantálja senki – a legkörültekintőbb koegzisztencia szabályozás is csak lassítani képes a nagy területen kijuttatott idegen gének elterjedését, de megakadályozni nem tudja azt. A GM fajták és technológia élelmiszer előállításban való alkalmazásának humán egészségügyi kockázatai

¹³⁹<http://hirek.ma/hirek/a-kormanypartokon-mulik-a-gmofelelossegbiztositas> (2012.8.12)

¹⁴⁰2004/35/EK 14. c.

¹⁴¹PRÓTAGORÁSZ

¹⁴²Lásd: l.j.90.

rendkívül nagyok. Ilyen típusú vizsgálatok mindeddig szinte alig folytak, és a néhány eddigi – főleg állatkísérletekből származó – eredmény is inkább aggodalomra ad okot. Ráadásul a fajtatulajdonosok ezeket a vizsgálatokat is inkább akadályozzák.¹⁴³

Ha a gazdasági vonatkozásokat nézzük, – amelyeket részletesen nem vizsgáltam – mostanában talán elmondható, hogy a minőségi piac mindezek következtében egyre határozottabban elutasítja a GM fajták és technológia felhasználásával előállított élelmiszereket, sőt egyre inkább azokat is, amelyek olyan régióból származnak, ahol nem tudják garantálni GM-mentességüket. Az elutasítottság a fogyasztók körében Európában – országoktól függően – 70-92 % között mozog.¹⁴⁴ Jelenlegi státusza Magyarországnak akár előnyt is jelenthet a nemzetközi kereskedelembe, de még vitatott, hogy aki ostoba, az tényleg nagyon le fog maradni,¹⁴⁵ illetve nem vezet-e ez hazánk felértékelődéséhez. Ha bebizonyosodik környezetvédők aggálya, hogy az első generációs GM-növények¹⁴⁶ emberi fogyasztásra alkalmatlanok, akkor igen nagy fölénybe kerülhetünk a GMO-kat termesztő országokkal szemben.¹⁴⁷

Tehát az együtt-termesztés során okozott károkra vonatkozó felelősségi szabályok kezdetlegességének ellenére, a mostani törvényjavaslatok, módosítási irányok akár pozitív változásokat is eredményezhetnek. Ezt mutatja az is, hogy hatékony fellépés lehetőségét kihasználva a kormány kezdeményezi a Btk. módosítását a génszennyezett vetőmagot forgalmazók szigorú büntethetősége érdekében. Hogy ennek milyen további következményei lehetnek, arról megoszlanak a vélemények, köztük továbbra is hangsúlyozva azt, hogy az ország GMO mentessége akár alapja lehet a hosszútávon fenntartható növénytermesztésnek, a GMO-mentes termékeket kereső bel-és külföldi piacok megtartásának.¹⁴⁸

¹⁴³Lásd: l.j.129.

¹⁴⁴Lásd: l.j.148.

¹⁴⁵[http://index.hu/tudomany/dudits4638/\(2012.9.12\)](http://index.hu/tudomany/dudits4638/(2012.9.12))

¹⁴⁶Elsőgenerációs GM növényeket agronómiai, környezetvédelmi célok érdekében fejlesztették ki (pl.: gyomirtókkal és kártevőkkel szembeni ellenálló képesség, hozamnövekedés stb.), másodgenerációs GM növényeket már táplálkozási célzattal hoztak létre (pl.: a termés táplálókbb legyen, több fehérjét tartalmazzon, legismertebb eset az aranyrizsszel kapcsolatos), harmadgenerációs GM növényeket pedig a gyógyszeripar érekei hozták létre.

¹⁴⁷KOMÁRI Ágnes: Gondolatok a GM-szervezetek jogi szabályozásáról, különös tekintettel az élelmiszerbiztonságra, CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület Tudományos Közleményei 2008/6.

¹⁴⁸http://www.m70.hu/hu/cikk/bunteny_lesz_a_gmo_magyarorszag_i_terjesztese/ (2012.8.5)

X. Zárszó

„1984-re egyetlen férfi, asszony vagy gyermek sem fog éhesen lefeküdni”¹⁴⁹

Ha érvelnem kellene a génmódosítás mellett és ellen, akkor egy másik jóval hosszabb terjedelmű dolgozatot írhatnék. Az éhezés elleni csodatalálmányként berobbanó technológia elsodorhatja az emberiséget a ma még elképzelhetetlen újabb tudományos megoldásokhoz, de vitatható, hogy a globális krízis megoldására hivatott újítás tényleg eléri-e a megkívánt célt, vagy újabb világméretű problémák forrása lesz. A jogásznak ebben az esetben egyetlen egy dolga és kötelessége lehet csak; foglalkozni a kérdéssel. A politika pedig nem tehet olyat, amiért a tudomány nem tud felelősséget vállalni,¹⁵⁰ az emberiségnek viszont felelősséget kell vállalnia tetteiért. Koegzisztencia szabályozásai közül megemlíteném, hogy a biztonságot szolgálják a génbankok létrehozása, – aminek fogalma a pufferezóna definíciójába is szerepel már – a termelők önkéntes döntésük alapján megállapodhatnak, hogy GM-mentes övezeteket hoznak létre. A tájékoztatási szabályok szigorításának tekinthető, a GM növényt termeszteni kívánó szomszéd tájékoztatási kötelezettsége, már akkor, amikor a GM növény termesztésének engedélyezési folyamata zajlik.

Nem lehet tehát a jogi szabályozástól eltekinteni, azt lebecsülni, hanem annak tökéletesítése, annak az emberi egészség és a környezet, végső soron a fenntarthatóság bármilyen értelmezésének szolgálatába állítása mindannyiunk felelőssége, érdeke és kötelezettsége.¹⁵¹

Dolgozatom témája egy olyan összefüggő folyamat kis láncszeme, amiben mindennek hatása van egymásra, ezeknek a hatásoknak a kordában tartására hivatott a törvény. De hogyan mérhetőek hazánkban a koegzisztencia hatásai, ha elviekben Magyarországon nincsen együtt-termesztés, nincsen GMO? Ez a kérdésfeltevés talán nem méltó arra, hogy értekezésem utolsó sorai között szerepeljen, ennek oka csak azzal magyarázható, hogy kielégítő választ egyelőre eddig még nem találtam. Ha elrugaszkodunk a koegzisztencia szűk definiálásától, akkor koegzisztenciának tekinthetjük a GMO és az emberiség közös életét is. Ezért minden GMO-ra vonatkozó szabályozás jelentős és kihat az egész emberiség történetére, *a tehetséges ügyes ember morálja pedig egyetlen lehető: tisztelni a törvényt, ameddig ésszerű és fölrúgni, ahol ostoba!*¹⁵²

¹⁴⁹Henry KISSINGER

¹⁵⁰PUSZTAI-BARDÓCZ: A genetikailag módosított élelmiszerek biztonsága, Kölcsey füzetek VII. Kölcsey Intézet, Budapest, 2004.

¹⁵¹TAHYNÉ Dr. Kovács Ágnes: A genetikailag módosított szervezetekre vonatkozó európai és magyar jogi szabályozásról, egyes környezetjogi alapelvek, különösen a fenntartható fejlődés tükrében, Phd értekezés, PPKE-JÁK, Doktori Iskola, Budapest, 2012

¹⁵²TERSÁNSZKY Józsi Jenő

BIBLIOGRÁFIA

Hivatkozott irodalom:

Alessandro CHIARABOLLI: A koegzisztencia jogi szabályozásának aspektusai az Európai Unióban és Olaszországban, Agrár- és Környezetjog, A CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület tudományos közleményei, 2011.

Dr. ÁNGYÁN József: Összefoglaló vélemény "A géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. törvény módosításáról" címen, T/826 számon benyújtott törvényjavaslatról

BÁNDI Gyula- CSAPÓ Orsolya- KOCSÁCS-VÉGH Luca- STÁGEL Bence- SZILÁGYI Szilvia: Az Európai Bíróság környezetjogi ítélkezési gyakorlata: A másodlagos jog intézményeinek fejlődése és az esetjog, Budapest, 2008.

BÁNDI Gyula: Környezetjog, Szent István Társulat, 2011.

BÁNDI Gyula: Környezetvédelmi jogesetek és szakértői tevékenység, környezetvédelmi kiskönyvtár 10. kötete, 2001.

CSAPÓ Orsolya: A környezeti károkért való felelősség kérdése az Európai Unióban, Iustum Aequum Salutare, III. 2007/3.

Dr. HESZKY László: A transzgenikus GM fajták termesztésbiztonsági kockázatai: génáramlás, génmegszökés, koegzisztencia, SZIE Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Genetika és Biotechnológiai Intézet, Gödöllő, 2012.

Dr. RAISZ Anikó: GMO támadás, mint az agresszió újabb formája? 2012. 6. 8. évf., 1-2. sz.

DUDITS-HESZKY: Növényi biotechnológia és géntechnológia, Agroinform, 2003.

Heike BAUMÜLLER-Maria Julia OLIVA: Biotech Panel Report (Key Issues and Implications), Environmental Policy and Law, 36/6 IOS Press, 2006.

JOBBÁGYI Gábor- FAZEKAS Judit: Kötelmi jog, Szerződések joga - Általános rész, Felelősségtan, Szent István Társulat, Budapest, 2008.

KOMÁRI Ágnes: Gondolatok a géntechnológia magyarországi szabályozásáról, különös tekintettel a kárfelelősség kérdésre, Glossa Iuridica-I. évf. 1. sz. 2009.

KOMÁRI Ágnes: Gondolatok a GM-szervezetek jogi szabályozásáról, különös tekintettel az élelmiszerbiztonságra, CEDR Magyar Agrárjogi Egyesület Tudományos Közleményei 2008/6.

KOVÁCS Judit Nóra: A génmódosítás szabályozásának problematikája az új alaptörvény fényében, Glossa Iuridica-Civilisztika, III. évfolyam 1. sz. 2012.

PETRIK Ferenc: A kártérítési jog. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Budapest, 1991.

PUSZTAI Árpád - BARDÓCZ Zsuzsa: A genetikailag módosított élelmiszerek biztonsága, Kölcséy füzetek VII. Kölcséy Intézet, Budapest, 2004.

SZÉKELY László: A polgári jog alapjai, Eötvös József Könyvkiadó, 2007.

SZILÁGYI János Ede: Zöld géntechnológiai szabályozás fejlődésének egyes aktuális kérdéseiről, Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar, Agrár- és Munkajogi Tanszék, Miskolci Jogi Szemle 6. évf., 2. szám, 2011.

TAHYNÉ Dr. Kovács Ágnes: A genetikailag módosított szervezetekre vonatkozó európai és magyar jogi szabályozásról, egyes környezetjogi alapelvek, különösen a fenntartható fejlődés tükrében, Phd értekezés, PPKE-JÁK, Doktori Iskola, Budapest, 2012.

TAHYNÉ Dr. Kovács Ágnes: Az együtt-termesztés uniós szabályozásáról és annak vitáiról, Iustum Aequum Salutare VII. 2011/2.

TANKA Endre: A génmódosított növények hazai köztermeszthetőségének törvényességéről, Ünnepi Tanulmányok- Prugberger Tamás professzor 70. születésnapjára, 2007.

TANKA Endre: A T/826. számú törvényjavaslat törvényességi mérlege, Károli Gáspár Református Egyetem, Környezetvédelmi és Agrárjogi Tanszék

TORONYI Anikó: Genetikailag módosított szervezetek az EU piacán, Budapest, 2010.

Magyar joganyagok:

1995. évi LIII. tv. a környezet védelmének általános szabályairól

1959. évi IV. tv. a polgári törvénykönyvről

1998. évi. XXVII. tv. a géntechnológiai tevékenységről

2012. évi LXXIV. tv. a géntechnológiai tevékenységről szóló 1998. évi XXVII. tv. módosításáról

53/2006. (XI. 29.) Ogy. Hat. a géntechnológiai tevékenységgel, annak mezőgazdasági és élelmiszer-előállítási alkalmazásával kapcsolatos egyes kérdésekről és az ezeket érintő magyar stratégiáról

LB Gf. IV. 30011/1989

86/2006 FVM rend.

EU-s joganyagok:

2001/18/EK IE

2004/35/EK IE

2004/35/EK IE

90/219/EGK IE

90/220/EGK IE

90/219/EGK IE

1830/2003/EK r.

1829/2003/EK r.

1829/2003/EK r.

726/2004/EK r.

834/2007/EK r.

2010/C/200/01.sz. ajánlás

2010/C/200/01.sz. ajánlás

722/2010.sz. ajánlás

2005/C 157/29 vélemény

C-442/09.sz. ügy: Karl Heinz Bablok és társai vs. Freistaat Bayern

Internetes irodalomforrások:

<http://www.greenfo.hu/upload/koeallasfogl.pdf>

<http://index.hu/tudomany/dudits4638/>

http://www.m70.hu/hu/cikk/bunteny_lesz_a_gmo_magyarorszagi_terjesztese/

<http://www.c3.hu/~energia/gen1.htm>

<http://hirek.ma/hirek/a-kormanypartokon-mulik-a-gmofelelossegbiztositas>

http://ec.europa.eu/agriculture/gmo/coexistence/index_en.htm

<http://www.c3.hu/~energia/gen1.htm>

<http://www.kormany.hu/hu/vidékfejlesztési-minisztérium/hirek/karterites-a-gazdaknak-a-gmo-val-szenyezett-vetomagok-miatt>

http://hvg.hu/kkv/20120714_gmo_kartalanitas

<http://curia.europa.eu/jcms/upload/docs/application/pdf/2011-09/cp110079hu.pdf>

<http://www.mno.hu/portal/799125>

<http://hu.indymedia.org/node/5543>

http://emla.hu/aa2.10.0/img_upload/777ad89538966d33b9d5fb7d0e49b91c/Panovics_Attila.pdf

http://www.m70.hu/hu/cikk/gmo_ehetetlen_krumpli/

<http://www.monsanto.hu/?Balmenu=biotechnologia&>

http://www.mtvsh.hu/uj_fold_baratai_tanulmany_a_genmodositott_novenyekrol

http://www.greenflow.hu/wp-content/uploads/2012/03/FVM_GREEN_GMO1.pdf

<http://www.fao.org/docrep/015/i2490e/i2490e00.htm>